

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini
Floret, Membri Historia Critica Philosophiae**

A Tempore Resvscitatarvm In Occidente Literarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1743

Capvt II. De Philosophis Mosaicis Et Christianis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29129

CAPVT II.
DE PHILOSOPHIS MOSAICIS
ET CHRISTIANIS.

§. I.

*Philosophia
Mosaica et
Christiana
quomodo
nata?*

Non Scyllam modo esse philosophantibus, quae incautos perdat, sed Charybdin quoque, in quam deuiantes incidere queant, nisi accurate medium teneant, viamque tutam sequantur, secta haec comprobatur. Recte illa vidit, erroribus illaqueari illos, qui sectariam Graecorum philosophiam sequuntur, cum nulla secta ab errore immunis sit, et regiam ad veritatem viam sine labyrintho pandat, nec ignorauit stultitiam magis, quam sapientiam promittere Scepticismum, oculosque humanae menti eruere. Haec vitanda esse, nec ad hoc saxum offendendum philosophantibus, aequissima sententia statuit. Quae si abiecto iugo sectario, proprias intellectus vires adhibuisset, veritatis studium suo Marte coluisset et selectis ex omni philosophantium circulo illis, quae probari et admitti possunt, iter nouum ad cognoscendas rerum omnium causas et euentus suscepisset, certa vero ab incertis, et verisimilia iuxta euidetiae gradus distinxisset, modumque intellectui humano posuisset, recta sane via ad philosophiae verae portum peruenisset. Verum in alterum extremum prolapsa, cum nec sectarios nec Scepticos rectum tenere cursum obseruauisset, iudicaret autem vitium in rationis humanae impotentia haerere, et non satis eam sufficere ad eruendam veritatem, ad reuelationem recurrit, et ex sacris, quae ad salutem animi consequendam Deus humano generi patefecit, oraculis desumenda esse illa principia credidit, quibus certius scientiae naturalis et moralis aedificium inaedificari possit. Quae ratione dum intellectum suo lumine gaudere non finit, duo cognitionis principia, ab vno quidem auctore profecta, at suis tamen limitibus distincta, et diuersis finibus destinata confundit. Duplici vero modo hunc cursum tenuere hi philosophi. Quidam literam scripturae sequentes, quae de cosmogonia rebusque naturalibus sacri scriptores tetigerunt magis, quam enarrarunt, ad construendam nouam physicam sacram adhibuerunt, et decalogi praecepta moralis doctrinae compendium esse differunt: qui cum vel Mosen auctorem sibi delegissent, quem omnem sapientiam, etiam humanam summo gradu affectum esse contendebant, vel vniuersum Christianae doctrinae complexum considerandum esse statuerent, Mosaici et Christiani philosophi inde dicti sunt. Alii depressa intellectus luce connata, lumen aliud et diuinum longe maius et perfectius ex coelesti reuelatione fundamentum esse debere philosophiae clamarunt, adeoque neglecta scriptu-

scripturae litera, mediante allegoriae machina, internum aliquod lumen a Deo inspiratum et humanis mentibus infusum, dictis oraculorum diuinorum adaptantes, in hoc fundo excitandum esse philosophiae aedificium censuerunt: quae autem humana conferre possit ratio ex referatis ignis beneficio naturae adytis inspectaque chemicae artis ope rerum indole et arcanis, desumenda esse dixerunt. Quod genus philosophorum cum reliquos omnes despiceret, theosophicum se et dici passum est, et ipsum appellauit. Priorem hominum philosophantium classem hoc capite considerabimus, posteriorem in sequenti contemplantur.

§. II. Esse hoc philosophiae genus non hodie natum, vel resuscitata demum literarum gloria excogitatum, sed iam olim in has syrtes incidisse luxuriantium ingeniorum audaciam, ea quae de philosophia Iudaeorum *Tomo secundo* diximus, quaeque de Christianorum veterum philosophia *Tomo tertio* attulimus, euidentissimis exemplis comprobant. Tota enim Cabbalistica Iudaeorum philosophia Mosaicae titulum nomenque sibi vindicauit, et ad illustrem gentis suae doctorem atque ducem suas nugas retulit, ea Mosi affingens, quae ex impuris gentilium somniorum lacunis apud Aegyptios hauserat. Qua ratione praeter alios Philonem fuisse nugatum Mosensque nobis atque Mosaicam philosophiam ex Platonica, vel potius ex Aegyptiaca philosophia exsculpsisse, suo loco ita demonstratum est, ut dubium superesse nullum possit. Nec alia ratio fuit philosophiae Alexandrinae in ecclesiam admittae, et sacris ciuitatis Christianae dogmatibus attemperatae: ea enim Mosensibi aliosque summos Hebraeorum viros velut principes et auctores doctrinae suae vindicauit, et ad nostra usque tempora istam ambitionem continuauit, unde, si, quis paulo latius huius capituli titulum extendere velit, non repugnabimus, si philosophi Pythagoreo-Platonico-Cabbalistici, quos in *superiori Libro* in scenam produximus huc referantur. Nobis tamen, ut distincte in recentiori philosophiae historia versetur, illi modo hoc loco considerandi veniunt, qui neglectis humanarum sectarum praeceptis, vel ex reuelatione mediata, vel ex immediata et interna nouum sibi philosophiae genus exsculperunt atque fabricati sunt.

Mosaicae sectae antiquitas.

§. III. Distincte autem in hoc argumento versandum est, ne in hunc censum referantur, qui ad eum non pertinent. Fuere enim quamplurimi, qui cum scripturae philosophiam coniunxerunt, sed alio longe fine, alio modo, et hac moderatione, ut distinctos tamen vtriusque luminis, rationis et reuelationis, limites seruarent. Quem in numerum omnes illi referendi sunt, qui philosophiam, qualem habere poterant, quaeque apud plerosque sectaria fuit, suis cancellis retentam, suisque finibus circumscriptam ita ad doctrinam sacram, quae in diuinis paginis traditur transtulerunt, ut ostenderent, quem usum philosophia, vel in interpretanda scriptorum sacrorum mente et explicandis verbis, vel in illustrandis, quae

Varia genera secundum scripturam S. philosophantium.

ab iis proposita sunt, dogmatibus habere possit. Quod genus virorum doctorum interdum leuem quidem, at haud raro egregiam quoque operam disciplinis sacris praestitit. Huc itaque referendi sunt, qui logicas sacras, et theologicas scripserunt, enumerati a praestantissimo FEVERLINO ^a, inter quos post ALSTEDIVM ^b, B. SAL. GLASSII ^c et PHILIPPI ZEISOLDI ^d diligentia eminet. Tum, qui ad explicandas res naturales, quae in vtriusque foederis voluminibus occurrunt, haud contemnendam eruditionem attulerunt. Quorum cum fatis magnus numerus sit, illi a nobis hoc loco enarrari omnes non possunt, contentis monuisse, plerisque in hoc argumento se probasse FRANCISCI VALESII diligentiam, cui *sacram philosophiam, sive de iis quae scripta sunt physice in libris sacris* debemus, de quo tamen celeberrimi huius philosophi opere supra iam inter Peripateticos recentiores nonnulla diximus. Tacemus magni BOCHARTI ^e, IO. HENRICI MAII ^f, IO. HENRICI VRSINI ^g et similibus ea in re diligentiam: quos tamen non aequis modo passibus secutus est, sed suo quoque modo superavit celeberrimi viri IO. IACOBI SCHEVCHZERI eruditio, qui illustre splendidumque opus *Physicae sacrae* condidit, et quicquid naturalis scientia recentissimorum philosophorum observationibus aucta, quicquid disciplinae mathematicae arsque salutaris, quicquid experientia virorum summorum continet egregii ad illustrandos oraculorum sacrorum sensus mira doctrina et felicitate transtulit. Qui cum indicem scriptorum, qui in hac arena defudarunt amplissimo operi praefixerit, illis, qui plures ex hac classe scriptores nosse cupiunt, omnino adeundus est ^h. Eandem virorum doctorum industriam metaphysica Aristotelico-Scholastica experta est, maxime ex quo seculo XVII ea inter Protestantes in scholas theologorum iterum inuenta est et sacra dogmata isto habitu vestita in scenam producta sunt, quae tamen hoc loco enumerare nihil attinet ⁱ, recensita autem dabit, IO. FR. BVDDEVS ^k, qui consulendus. Simili instituto qui moralem doctrinam a philosophis traditam ad sacrarum literarum praecepta transtulerunt, haud pauci sunt, infra ex parte nominandi. Quorum scopus et scribendi tractandique modus ex GEORGII GRABOVII *Ethica Christiana*, IO. PIKERI *Aretologia Christiana* similibusque laboribus facile intelligi potest. Nec civilis doctrina hac in parte ad sacras disciplinas sua conferre distulit. Huc enim eorum opera respexit, qui politicas biblicas scripserunt, enumerati a celeberrimorum virorum BVRC. GOTTH. STRVVII et LVDOVICI MARTINI KAHLII diligentia ^l, quibus merito ob illustre scriptoris nomen IACOBI

COBVM

a) In Progr. de Logicis paradigmaticis, theologicis, medicis.

b) Eius extat Logica theologica.

c) Adiecta est Logica S. sed non absoluta ab auctore et perfecta incomparabili philologiae sacrae operi.

d) In Logica N. T.

e) In Hierozoico.

f) In Historia animalium in sacro codice memoratorum.

g) In Arboreto Biblico.

h) Alios dabit BVDDEVS *Isagog.* P. I. c. 4. p. 276 LE LONG. *Bibl. S. T.* II. art. 9. p. 1045.

i) Commendari solet ABR. CALOVII *Metaphysica diuina*, inter eius opera philosophica occurrens et FR. ALB. AEPINI *Compendium metaphysicae ad theologiam applicatae.*

k) l. c. p. 256.

l) *Biblioth. philos.* c. 7. §. 7.

COBVM BENIGNVM BOSSVETVM ^m adiicimus ⁿ. Maxime vero illi in hunc censum referendi sunt, qui theologiam naturalem cum reuelata coniungendo, eo respicere diligentiam suam iusserunt, vt quae in sacris voluminibus instillatur Dei notitia ex naturae operibus illustretur, et quae in maximi momenti argumento harmonia inter rationis et reuelationis lumen sit, acutis demonstrationibus pateat. Cuius generis scriptores praeter BVDDVVM ^o fusc enumerauit IO. ALB. FABRICIVS ^p, qui videndus. Nec alius scopus fuit virorum doctissimorum, qui vel phycas diuinas scripserunt, quales nobis dedere Clarissimi viri RVDIGERVS et WVCHERERVS, vel rerum naturalium effectus et fines ad hunc scopum collineare demonstrarunt, in quo argumento eminuit illustris CHRISTIANI WOLFFII eruditio ^q. Hi, quos strictim recensuimus, omnes ad hanc nostram tractationem non pertinent, eo quod philosophiam suis circulis circumscriptam relinquentes, eius modo vsum in illustrandis diuinius doctrinae capitibus ostendere sunt aggressi. Fuit et aliud philosophorum genus, quod si capitis huius inscriptionem respicias, huc referri posse videtur: illi scilicet, qui vbi semel sectae cuidam adhaesissent, eiusque decreta pro vera philosophia habuissent, ostendere conati sunt, consentire ea cum scripturae diuinae placitis, inque illis manifesta suae sectae vestigia deprehendi, nihilque esse in religione, quod non amice cum suis opinionibus conspiraret. Qua ratione nec Aristoteli, nec Cartesio, nec aliis apologia defuit ^r. Cum autem horum philosophorum mens non fuerit, ex sacris voluminibus nouam philosophiam exsculpere, sed id modo faterentur, vt concordiam inter sacros scriptores et suae sectae conditores ostenderent; eos magis commode, ordini consulturi in sequentibus explicabimus, vbi de Syncretismo philosophico trademus. Et haec ordinis atque perspicuitatis ratio quoque est, cur de theosophis capite peculiari dicere constituerimus, quamuis hi quoque allegoricae explicationis auxilio sacras literas ad comenda commendandaque ingenii sui somnia, reuelationi internae adscripta, et male inter se cohaerentia adhibuerint, et venerandum Mosis nomen haud raro suis nugis praefixerint, qua ratione ROBERTVM FLVDDVM siue a FLVCTIVS *Philosophiam Mosaicam* vulgasse in sequenti capite ex instituto exponemus. Itaque illi modo restant, qui cum ex rationis humano intellectui connatae luce, veram de rebus naturalibus et moralibus sententiam assequi posse desperarent, ad sacrorum oraculorum, et praecipue ad Mosis narrationem confugerunt, et praeunte sacrae reuelationis dictamine nouum philosophiae systema conde-

H h h h 3

re ag-

m) Politique tirée de l'écriture sainte Bruxelles. 1710. 8. et Germanice Argent. 1712. 8.

n) Similem Aristopolitiam Biblicam ex libris regum constructam et nondum editam reliquit GEORGIVS REMVS ICTus Norimbergensis, de quo eius instituto, si placet, videnda dissertatio epistolica a nobis ad B. Sig. Iac. Apinum scripta.

o) loc. cit. pag. 289.

p) in Syllabo scriptorum de V. R. C. c. 7. p. 287.

q) Vid. Catalogus scriptorum illustris viri, quem in Pinacotheca scriptorum nostrae aetatis illustrium decade prima exhibuimus.

r) Exemplum dabit ZEISOLDI tr. de consensu Aristotelis cum Scr. S. et AMERFORLII Cartesius Mosaicans.

re aggressi sunt. Horum autem, qui in hac palæstra se exercuerunt, et in hunc censum referri possunt, haud exiguus numerus est, quorum omnium recensere nomina eo minus opus est, quo magis plerorumque in hac re obscura sunt et incerta merita, potiores autem viri docti enumerauerint, qui hanc eruditae historiae partem absoluerunt, BVDDEVS^s, GENZKIVS^r, STRVVIVS^u, STOLLIVS^x, alii^y. Nobis celeberrimos et non sine eruditionis praefidiis hoc pelagus tentantes in lucem produxisse pro instituti ratione sufficit, inter quos omnes anteuertunt Io. Amos Comenius et Ioannes Bayerus.

*Philosophi
qui hoc phi-
losophiae ge-
nus tenta-
runt.
Guil. Bigo-
tius.*

*Libertus
Fromondus.*

*Otto Casman-
nius.*

§. IV. Primus Christianam huius generis philosophiam dedit GVIL-ELMVS BIGOTIVS, cuius supra iam facta est mentio, si fides P. BAYLIO^z, hunc eius librum laudanti: „Christianae philosophiae praeludium opus cum aliorum, tum hominis substantiam luculentis expromens rationibus Tolosae MDXCIV. 4. Adeo vero rari sunt libri Bigotii, vt hunc librum saepius quaesitum inuenire non potuerimus. Vtrum igitur, et quo nomine in hunc censum referendus sit philosophus ille, partes Aristotelicas strenue secutus, non inspecto libro, dicere non possumus. Cl. REIMMANNVS^a autem inter primos, qui philosophiam Mosaicam et Christianam commenti sunt LIBERTVM FROMONDVM refert, Haccurianum Eburonem, qui Antwerpiae ad S. Michaëlem, teste AVB. MIRAEO^b, triennio philosophiam docuit, totis vero XIV annis Louanii, dein regius sacrarum literarum interpres Cornelio Ianfenio ad cathedram Iprensensem promotus, suffectus est, cuius ingenii amoenitatem doctrinamque politissimam, omnifariae lectionis copia ornatam libri cum critici et ad explanandas res veterum pertinentes, partim mathematici, et imprimis *Anti-Aristarchus sive de Orbe terrae immobili contra Phil. Landsbergium*^c, partim philosophici, inter quos tractatus *de Anima* et *Quaestiones meteorologicae* eminent, comprobant^d. Valde autem veremur, ne philosophia Mosaica et Christiana, quam ille meditatatus esse dicitur, cum syncretistico studio sectariam, et imprimis Aristotelicam, philosophiam cum sacris dogmatibus conciliandi confundatur. Sed Casparem Manzium quoque huc refert CHR. THOMASIVS^e, cuius tamen nihil, quod huc pertineat, vidimus. Maxime autem OTTO CASMANNVS huic classi aggregandus est, qui cum Lyceo Stadenfi diu praefuisset, anno MDCVII fati functus est. Is enim magno studio, et quamplurimis libris huius generis philosophiam confirmare et orbi philosophico obtrudere conatus est. Testamur libros eius, eum

in

s) Hist. phil. c. 6. §. 6. p. 376 seq.

t) Hist. phil. p. 239 seqq.

u) Bibl. philosoph. c. 5. §. 9.

x) Hist. Liter. P. II. c. 4. §. 29. p. 541.

y) STEPH. KAZAVERI Dissertationes duas de philosophia Christiana, et de Scriptoribus philosophiae Christianae promissas vtrum vide- rit orbis eruditus ignoramus.

z) Dict. T. I. art. Bigot. not. D. p. 363.

a) Hist. Liter. Germ. P. III. p. 201.

b) De Script. Sec. XVI. c. 220. p. 311.

c) Conf. VOSSIVS de Script. mathem. c. 66.

§. 7. p. 388.

d) Conf. VALER. ANDREAE Bibliotheca Belgica.

e) Introd. in phil. aulic. c. 2. §. 58. p. 66.

in finem editos: *Biographiam triplicem, naturalem, moralem et oeconomicam, indeque deductam ethicam et oeconomicam theosophicam: psychologiam: anthropologiam: systema doctrinae et vitae politicae: nucleum mysteriorum naturae: angelographiam, vranographiam et similes.* Immo, cum a nonnullis hoc eius consilium reprehenderetur, apologia dicta defendere aggressus est, edita *modesta assertione philosophiae et Christianae et verae aduersus insanos hostium eius et nonnullorum hierophantarum morsus et calumnias* ^f. Quamuis autem Casmannus ab inspectis philosophiae Aristotelicae naeuis et sophismatibus esset instigatus, ad condendum nouum philosophiae genus, *quod in physicorum theorematum*, vt ipse scribit, *consideratione potius sacrarum literarum decretis, sicubi haberi possunt, quam paganorum philosophorum antiquis etiam placitis staret; negaret etiam, de rebus physicis scripturae testimonia ad receptas Aristotelicae philosophiae regulas esse interpretanda, multa quoque praeclare cordateque contra Aristotelicae tyrannidis iugum moneret, et in quibusdam a decretis Lycei recederet, recte tamen obseruatum B. BVDDEO* ^g, cum ad rem ipsam atque caput causae veniat, eum a recepta scholae sententia se dimoueri non pati. Cuius exemplum ex *Cosmopoeia* eius vir laudatus affert, quo loco Peripateticos animam mundi contra Platonicos negantes acriter defendit. Quam autem sibi philosophiam Mosaicam et Christianam conceperit, inde colligi potest, quod Christianam grammaticam, rhetoricam, logicam, arithmeticam, geometriam, opticam, musicam &c. promiserit ^h. Quo pacto misceri et confundi omnia, et iungi gryphes equis, rerum huiusmodi non ignarus, nobis non momentibus, manibus palpabit. Casmanno iungimus HENRICVM ALSTEDI-
V M, virum singulari diligentia commendatum ⁱ, quem inter artis Lullianae commentatores *initio huius Tomi* laudauimus. Is eum praeter sacras literas, quas diu Herbornae Nassouiorum, tandemque Albae Iuliae docuit, in id quoque curam suam conuerteret, vt iuuentuti humanitatis literas et seueriores disciplinas traderet, quem in finem praeter *Commentationem in artem Lullianam* suo loco enarratam, *Encyclopaediam* quoque conscripsit, et praeter industriae laudem eruditionis quoque et haud contemnendae lectionis testimonium retulit ^k, ad sacrorum quoque librorum normam philosophiam conformandam esse censuit. Edidit eum in finem: *Triumphum Biblicum, siue Encyclopaediam Biblicam, exhibentem triumphum philosophiae, iurisprudentiae et medicinae sacrae itemque sacrae theologiae, quantum illarum fundamenta ex scriptoribus sacris veteris et noui testamenti colliguntur* ^l: in cuius libri praefatione eos quoque tangit, qui simile institutum secuti sunt. Quamuis autem hoc scripto et voluntatem et industriam probasset suam, recte tamen censue-

runt

f) Francofurti 1601. 8.

g) Intr. ad Hist. phil. Hebraeor. §. 36.

h) In Assertione phil. Christ. c. 16.

i) Inde Anagramma, *Alstedius, Sedulius*.

k) Vid. GATAKER. Praef. Cinni, BAILLET Jugemens des Sauians T. II. n. 269. p. 328. REIMM. Hist. lit. Germ. P. III. p. 183.

l) Francofurti 1625. 8.

runt viri docti ^m, cum deesset auctori iudicandi virtus, vt recte obseruatum MORHOFIO ⁿ, infeliciter eum in hoc campo fuisse versatum, et iudicium rectum atque prudentiam in eo argumento non probauisse. Vnde cladem magis quam triumphum biblicum librum istum vocandum esse Ven. REIMMANNVS ^o pronuntiauit. Hoc enim tramite si incedere licet, triumphabit quoque de omnibus scientiis vel Hippocrates, vel Tribonianus, vel Scriptor quilibet, qui ad motis machinis in omnes figuras mutatur. Sane idem Alstedio de sacris paginis cogitanti accidit, quod veteri Graeciae, in Homero omnium omnino disciplinarum, et sectarum quoque praecepta quaerenti, nempe dum omnia inuestigantur, nihil prorsus inuenitur. Et eandem quoque censuram meruit PFEIFFERI *Pansophia Mosaica* ^r.

*Philosophia
Mosaica spe-
cialis.*

§. V. Quod per omnes philosophiae partes tentauit laudatorum virorum diligentia, id in singulis nonnulli perficere conati sunt. Et artis quidem rationalis praecepta ex sacris haurire fontibus instituit Io. BAYERVS, cuius in sequentibus mentio facienda est, edito *Filo labyrinthi, vel cynosura seu luce mentium vniuersali, cognoscendis, expendendis et communicandis vniuersis rebus accensa* ^q. Excitatus auctor Verulamii monitis ad contemnendam, quae in scholis vigeat logicam illuc traducendam esse statuit, vt non speculationum inutilium parens esset, sed rebus praeclaris inueniendis inseruiret: id quod omnium optime istius philosophiae ductu obtineri posse credebat. Maxime vero hac cynosura duce profundum doctrinae naturalis pelagus tentarunt viri nonnulli doctissimi. Cum enim sectaria Graecanae philosophiae principia parum satisfacerent eorum ingeniis, physicam quandam Mosaicam et Christianam commentati sunt, et *ἑξοχήμαρον* Mosaicum fundamentum iacentes nouum rerum naturalium Systema illi inaedificarunt. Inter quos praeter Comenium et Bayerum infra pluribus commemorandos et Casmannum, de quo dictum, id magno studio egit CONRADVS ASLACHVS Bergensis Noruegus ^r, vir non indoctus, qui cum Hafniae beneficentia capituli, quod vocant, studiorum cursum iniisset, per triennium, quo in familia Tychonis Brahei fuit, occasionem habuit fauentissimam naturae artisque miracula, et praecipue sideralem scientiam praeclare discendi: regio autem stipendio auctus, cum Germaniae, Italiae, Galliae, Britanniae vrbes inuississet, virosque summos et doctrina illustres adiisset, innumeras autem doctrinae accessiones in isto itinere literario fecisset, in academia Hafniensi ab initio seculi XVII philosophiam et linguas docuit, et cathedrae tandem theologicae admotus inter theologos Danos eminuit, denatus anno MDCXXIV, vt ex ERASMI VINDINGI *Academia Hafniensi* discimus ^s. Is enim non moralem tantummodo disciplinam Christianis placitis conformem tradere

*Conradus
Aslachus.*

m) Vid. BAYLE Dict. T. I. art. Alsted. p. 166.
n) Polyhist. T. II. L. II. c. 7. §. 74. p. 400. add.
GUNDLING. Hist. phil. moral. c. 7. p. 65.
o) loc. cit. p. 494. a.

p) Lipsiae 1685. 8.
q) Cassouiae 1663.
r) Natus est 1564.
s) Conf. FEENERI Theatrum p. 419 seqq.

dere, sed et physica praecepta Christiano habitu refingere, edita *Physica et Ethica Christiana* conatus est. Eadem chorda oberravit LAMBERTVS DANAËVS, Aurelianensis, vir inter reformatae ecclesiae theologos celeberrimus; qui cum iuris disciplinae se in iuuentute tradidisset, praeceptoris pro religionis fide martyrium suscipientis constantia ad theologiae capeffendum studium permotus est; et ab anno MDLX, quo hoc stadium apud Geneuenses iniit, tanta alacritate in eo cucurrit, vt non ministerio tantum Geneuensi adiceretur, sed et cathedrae publicae praeficeretur. Quam tanta cum laude tenuit, vt praeclara doctrinae eius fama passim diffeminaretur, qua factum, vt ad Lugdunensem apud Batauos cathedram, et deinde Gandauum, tandemque Castrum Languedociae vocaretur, quo loco anno MDLXVI, aetatis LXVI, obiit, relicta praeclarae eruditionis laude, et libris insignia eius specimina edentibus. Inter eos autem praeter *Ethicam et Politicam Christianam*, de quibus in sequentibus dicendum, *Physica Christiana*, quoque est*, in qua rationis principiis reuelationis mysteria admisit.

Lambertus
Danaeus.

§. VI. Diuersum ab his philosophorum genus est, verum in hanc quoque Mosaicorum philosophorum classem referendum, quod cosmogoniam, siue mundi origines iuxta ductum Mosaicae narrationis explicare aggressum est. Inter quos familiam ducunt ex Anglorum gente viri doctissimi EDMUNDVS DICKINSONVS, medicinae doctor, et THOMAS BURNETIVS. Et prior quidem ingens hoc faxum voluit edita *Physica veteri et vera, siue tractatu de naturali veritate hexaëmeri Mosaici, per quem probatur in historia creationis, tum generationis vniuersae methodum atque modum, tum verae philosophiae principia strictim atque breuiter a Mose tradi*. Supponit in hoc libro lucernam olente auctor, Mosaicam genesin non esse vniuersi, sed materialis huius mundi tantum, quem intuemur creationem. Duos enim mundos factos esse statuit, superiorem immaterialem, quem Moses appellat coelum coelorum, beatum spatium, quod Deus assignauit angelis atque spiritibus ministrantibus, et inferiorem hunc mundum, in quo degimus, cuius fabrica materialis est, quem Moses vocat coelum et terram, nempe totam molem istius materiae, quam veteres Graeci chaos dixere. Huius mundi inferioris origines Mosaicis explanaturus, philosophiam corpuscularem assumit, eiusque antiquitatem exponendo hoc potissimum rerum *γενεσεως* fundamentum ponit, ita tamen, vt atomorum concursioni summam rerum omnium causam efficientem et dirigentem praeficiat. Ait hanc philosophiam antiquissimam esse, et has Mosaicis archaeologias rerumque omni-

Cosmogo-
niae Mosai-
cae commen-
tatores.

Edm. Di-
ckinsonus.

r) Hanouiae 1613. 8.

u) Plura de eius vita dabunt MELCH. ADAM, in vitis theol. exter. p. 177. FREHERVS p. 298. et vitarum scriptores, Crassus, Verdierius aliique li-

bris notissimis.

y) Londini 1702. 4. Roterod. 1703. 4. Ham-
burgi 1705. 8.

x) Genetae 1588. 8.

um principia totamque philosophiam ab Adamo ad posteros Heberi et Abrahamum, et ab eo ad Mosen propagatam fuisse, adeoque vetustissimam philosophiam esse contendit. Quae omnia in sequentibus vrget, et huc omnes veterum theogoniarum, (quas cosmogonias adumbrasse, suo loco docuimus) traditiones refert, ostensurus, vniuersitatem materiae creatae per chaos veterum designatam in cosmologia Mosaica supponi, adeoque esse amplissimam, nec vnus tantum materiae particulae opus esse creationem. Quam materiam curiose peruestigando, miram, ait, quandam particularum omnigenarum congeriem indispositam, immotam, laxam tamen atque vacuolis vndeque sparsis interpunctam fuisse. Cuius formationem ita factam esse coniiicit, vt materiam hanc particulis quidem, sed non vere atomis, constantem duplici motionis genere agitatum esse dicat, vno leni et transuerso, quod particulas inter se committebat, vnde factae sint moleculae igneae, aëreae, aquae, terreae, et ex illis posthaec elementa: altero circulari, quo tota moles abyssi gyrabatur. Et hinc extitisse coelum empyreum statuit, et igneam regionem, ex particulis rotundis subtilissimis constantem, a quibus separata corpuscula etiam rotunda, sed maiora, aquas empyreas, siue superiores (quas magna diligentia vindicare conatur) constituerint. Et sic reliqua quoque creationis Mosaicae opera et dies profequitur, et curiose explicat, qua ratione ex aliis particulis longulis per gyrationem totius separatis circa centra sua semper rotatis coelum inferius siue expansum Mosis factum sit, licet ita dies nondum serena facta sit. Has vero particulas longulas sufficere posse putat, ad demonstranda cuncta, quae in aëre fiunt. Qua occasione expansi naturam, per quam terram et maria, solem ac lunam ac omnia sidera continet, explicare nititur. Ex inferioris porro coeli motu expansiuo aquas congregatas et terram fundatam cum maribus, planitie et montibus deriuat, et fluminum fontiumque mechanicam rationem a fluuio quodam maximo a polo arctico ad antarcticum transeunte per terrae viscera deriuat, ex quo rami exeant: vt vero in visceribus terrae generata explicet, ignem centralem quendam in partes vocat: et plantarum ex feminibus germinantium incrementa aduocat. Vt autem calorem sufficientem Deus mundo se condito largiretur, particulas igneas per expansum dispersas in vnam massam nempe solem, collegisse statuit, cuius corpus constet particulis irrequietis, facies vero sit mutabilis; quod ne dissipetur, crassam, qua cingitur, materiam et adspiraciones corporum coelestium atque terrestrium impedire affirmat; eumque ideo per coelos rotari Deum iussisse contendit, vt lumen, calorem et vires omnibus impertiret. Et hac quoque ratione reliquorum siderum generationes explicat; et eorum constellationibus ab initio et nomen et vires Deum dedisse asserit. Tum ad animalium originem progressus, eorum feminibus a Deo impressum esse typum rei generandae supponit, et brutorum animas ex terra factas et corporeas esse affirmat, adeoque per generationem quoque speciem multiplicari posse, ait.

ait. Brutorum autem animas esse intelligentis naturae largitur, ita tamen, ut ab intellectu et ratione hominis immane quantum differant. Non repugnare enim, credit, res corporeas per Dei potentiam fieri sensitivas, intelligentes atque dociles; aut impossibilia esse animantia spontanea. Longius autem in explicando ortu et natura hominis Mosaica occupatur auctor. Quem in finem post originem corporis ex argilla selecta et elegantiori, naturam mechanicam, et animae vim plasticam in scenam producit, et animatum semen omnia peragere absque matris ope, animam humanam autem de coelo venire contendit. Qua occasione feminis vim plasticam, et necessitatem in utroque sexu, generationis humanae rationem ab anima rationali ad vegetatiuam et sensitiuam progredientem, membrorum configurationes et connexiones explicat, et speciei propagandae opus coniecturis definit, et hac occasione generationem ex ovo explodit, Deum autem putat species ideales foetui imprimere, et membra prima delineare, calore vero aethereo uti animam in generationis opere, in quo semen per inflammationem fiat idoneum receptaculum animae. Ex quo patet, auctorem, ut hominis imaginem Mosaicam exprimeret, ad generationem requirere, et semen ex duabus mixtum personis, et spiritum a Deo immissum, qui generationis opus vi coelestis et aetherei caloris obeat sapientissime, quamvis interim nesciat ipse, quid agat. Animae porro duplicem vitam esse dicit, inesseque homini vegetabilem atque metallicam naturam; itemque lucidam et igneam essentiam, quae et phosphori et pyropi naturam auream referat. Et haec longa illa fabula est, quam Mosi supponere, et pro vetustissima sapientia et archaeologiis Hebraeorum venditare Dickinonius non erubuit. Quem meris postulatis, coniecturis, hypothesebus incertis, petitionibus principii suam cosmogoniae Mosaicae explicationem superstruxisse, ex vero pronuntiauit Ven. REIMMANNVS ². Tacemus ita adhibuisse systema corpusculare auctorem, ut qualem illi vultum fingere debeat, nesciuisse ipse putandus sit, nam ab atomis ea corpuscula fecernit, et tamen ex iis coaluisse omnia dicit, unde nec Anaxagorae, neque Empedocli, nec Democrito; et inter recentiores nec Gassendo, nec Cartesio iungi potest. Quae luculento exemplo esse possunt, quam mire deliret ingenium humanum, ubi antiquissimi temporis sapientibus sua somnia ausum est supponere. Quae si omnia, prout sibi illa finxit Dickinonius comprehendantur, ipsis febricitantium deliriis absurdiora videbuntur. Recte itaque acerrimi iudicii philosophus NIC. HIER. GUNDLINGIVS ³ de Dickinsoni conatibus pronuntiauit, eum, qui haec omnia capere et intelligere clare possit, imaginationis vim plusquam humanam adsecutum videri: ita ineptire hominum corruptum genium; his nugis delectari animum noua parturientem et inaudita: ea incommoda, recte monet, necessario propullulare, dum

Iiii 2

dum

²) Cat. Bibl. theol. P. I. p. 1108.

³) Hist. phil. moral. c. 7. p. 67. HEVMANNVS Act. phil. Vol. II. p. 26. 30. 31.

dum primos homines, patriarchas, Israëlitas eadem decempeda, qua se, metiantur, et potentiam Dei secundum motus leges a se inuentas et exco- gitatas aestiment. Idem aliorum quoque virorum sobria mente praedito- rum de huius scriptoris philosophia Mosaica est iudicium ^b, quod non ex- scribimus.

Thomas
Burnetius.

§. VII. Elegantius multo comitiusque hoc argumentum ornauit, suaeque hypothesei adaptauit THOMAS BURNETIUS, vir veteris pa- riter atque recentioris philosophiae consultissimus. Qui quanta perspica- cia veterum systemata expendit in *Archaeologiis* luculenter demonstra- tum dedit. Quo nomine toties eum in partes vocauimus, vt hoc loco, quo inter Mosaicos philosophos iure suo primum fere gradum meruit, eius res strictim enarrare omnino fas sit. Quamuis autem vir doctus im- bratilem et priuatam vitam plerumque egisset, et a negotiis publicis absti- nendo cum mortuis magis, quam viuis, consuescere soleret, quo factum est, vt pauca de eius vita innotuerint; curiositati tamen Cel. HEV- MANNI plenioris eius notitiam debemus, V. C. GVILELMVM WOTTONVM exorantis, vt biographiam Burnetii fide dignam con- signaret. Quam cum ab humanissimo viro accepisset, rem fecit, recentioris historiae philosophicae studiosis gratissimam, quod eam *Actis phi- losophorum*, elegantissimo et iucundo operi, inferuerit ^c. Hoc auctore scimus, ortum habuisse Burnetium ex generosa stirpe, natum autem esse A. S. R. MDCXXXII, in pago Richmondensi. Iactis domi literarum rudimentis ad Cantabrigiensem Musarum sedem conuolauit, vbi more in Anglia recepto in collegio Christi inter sodales cooptatus, cum egre- giis naturae dotibus esset ornatus, tanta diligentia et felicitate in opti- marum literarum studia incubuit, vt cum diu in eo stadio curreret, praestantissimam eruditionem sibi acquireret. Praeerant tum scholae Cantabrigiensi viri omnis doctrinae laude inclity, Radulphus Cudwor- thus, Henricus Widdringtonus, Ioannes Sharpus alique, de quibus supra inter Platonicos recentiores actum, et quanta diligentia veterum, imprimis Platoniorum lectionem iuuentuti studiosae commendauerint, dictum est. Hos cum duces studiorum suorum haberet Burnetius, ma- ture ad fontes veteris philosophiae, maxime Platonicae, traductus est: quos praeceptores suos strenue secutus Burnetius, nihil veteris philoso- phiae intactum reliquit: sed iudicium tamen vbique interposuit, nec se magistrorum auctoritate fascinari passus est, vt non naeuos veterum phi- losophorum candide agnosceret, et maturum sobriumque de iis iudicium interponeret. Inde factum est, vt cum miris modis Platonismo adhae- rere Cudworthus, Morus, Widdringtonus, reliquique Cantabrigiensis scholae doctores, Burnetius Platonem, quem in morali et theologico argumento plurimum valere fatebatur, in physiologicis et cosmologicis con-

b) Vid. BVDN. Hist. eccles. V. T. Tom. I. p. 174.

c) Act. philos. Vol. III. p. 434 seqq.

contemneret ^d. Ipse cum se totum philosophiae studio dedisset, in nul-
lam magnopere sectam iurabat, veteribus tamen, quam recentioribus,
addictior, et eclectica libertate mire gaudens: quam ne quidem in sacra
Christianorum doctrina declaranda deposuit. Corrasis hunc in modum
per annos complures, quibus in isto collegio libris antiquorum et recen-
tiorum impalluit, eruditionis diuitiis, iter literarium ingressus est, et
magnam Italiae, Galliae, Belgii et Germaniae partem in comitatu du-
cum Ormondiae et Boltonae, quorum vterque dignis eruditionem eius
praemiis remunerabantur peragravit. Et in eo itinere ad id potissimum
respexit, vt quam meditabatur, veteris terrae imaginem ex ruderibus in
praesenti relictis colligeret. Certe in ea peregrinatione literaria illum
foetum animo concepit, quem domum redux anno MDCLXXX exclu-
sit edita *Theoriae sacrae telluris parte prima*, Latino sermone perspicue
elegantisque conscripta, in qua systematis mundani, qualem secundum
Mosis narrationem conceperat faciem luculenter delineavit. In quo
libro cum noua quamplurima et inaudita protulisset, eo autem omnia di-
ctionis nitore, et sententiarum luminibus exposuisset, quae non poterant
non librum eiusque auctorem commendare, tantus istam tractationem
plausus secutus est, vt inter praestantissimae eruditionis cultores referretur,
ipse Rex Carolus II autem, quem elegantiarum summum iudicem
appellat Wottonus, tanti eum ob illum librum faceret, vt eius hortatu
atque voluntate Burnetius hospitio Carthusiensi anno MDCLXXXIV
praeficeretur. In quo splendido et opimo munere constitutus Burnetius,
otium nactus est largissimum totum se literis inebriandi, et elegantissi-
mum ingenium praestantissimis singularis doctrinae speciminibus demon-
strandi. Inter quae tum eminuit *Theoriae pars altera*, quam cum
Guilelmo III, Britannorum regi, dicasset, adeo elegans foetus principi pla-
cuit, vt auctore et parario viro illustri Ioanne Tillotsono archiepiscopo
Cantuariensi inter facellanos regis, siue interioris admissionis clericos
regios cooptaretur. Neque tamen aulae strepitum tolerare diu potuit vir
Musarum silentiis addictus, sed post Tillotsoni mortem aula valere iussa
intra hospitii sui claustra et libros se abdidit, et prodesse orbi literario
lucubrationibus suis perrexit. Inter quas tum prodierunt *Archaeologiae
philosophicae*, magno iudicio et veteris philosophiae notitia instructae, quas
theoriae telluris ideo iunxit, vt constaret, eam, quam sibi de Mosaica
cosmogonia conceperat, sententiam ad gentes peruagatam vbique vestigia
reliquisse. Et fatendum omnino est, multa in veterum theogoniarum
scriptoribus, et in physiologia philosophorum vetustissimorum vidisse
Burnetium, quae alios latuerunt: multa eum praeclare atque erudite mo-
nuisse. Ast cum singulares de ortu et interitu mundi, de historia crea-
tionis et lapsus protoplastorum, de serpente seductore, de diluuiio et simi-
libus

d) Vid. Archaeolog. philos. Lib. I. cap. 13. pag. 440.

libus hypotheses ^e, quibus posset coloribus pingeret commendaretque, et libere satis parumque caute opiniones suas spargeret, suspectus factus est theologis, et graues sibi passim inimicitias contraxit; quibus longae et molestae controuersiae implicitus est, ex qua ad vitae finem extricare se non potuit. Summi enim viri, qui reuelationi librisque sacris inimicum eum fouere animum suspicabantur, contra eum in arenam descenderunt, inter quos eminere Herbertus Croftius et Erasmus Warren, quemadmodum de eodem quoque argumento cum Io. Wifthono et Io. Keilio contentions ferram satis aspere reciprocauit: vt alios taceamus, qui extra insulam nouam eius theoriam confutarunt, alibi ^f enumerandos. Et non defuit quidem causae suae Burnetius, sed scripta apologia contra aduersariorum insultus se defendit; ast noua tela a Warrio aliisque expertus est: quo factum, vt iniqua foetus huius ingenii sui fortuna territus a vulgandis in posterum libris abstineret, sibi que et hospitio suo uiueret, denatus valde senex annum agens octogesimum sextum, Carthusiae an. MDCCXV. Tantus vero factorum iniquitate et litium theologiarum atque philosophicarum, quibus impetitus erat, molestia metus Burnetium inuaferat, vt quae alia scripta in scriniis affecta habebat, flammis ante mortem deleteret, exceptis libellis *de Statu mortuorum et resurgentium*, et *de Fide et officiis Christianorum*, quorum pauca quaedam exemplaria amicis tantum distribuenda typis imprimi curauerat, eo quod a recepta Anglicanae totiusque Protestantium ecclesiae in multis libere satis in iis recessisset.

*Hypothesis
Burnetiana.*

§. VIII. Singularis prorsus hypothesis est, quam de Cosmogonia Mosaica sibi finxit Burnetius, et quam a philosopho quodam Habessiniae, FRANCISCO PATRICIO ^g memorato, eum accepisse, non sine plagii infimulatione nonnulli contenderunt ^h. Huc autem potiora redeunt: inter initium finemque mundi plures esse posse periodos intermedias, siue naturae mutationes generales, quibus mutata terrae totius facie nouus rerum ordo emergat: et non nisi decursis his stadiis securam rerum consummationem, ideoque has potissimum catastrophas explorandas esse. Eas autem ad hunc mundum sublunarem tantum restringit Burnetius, et huius tantum vnus planetae, quae tellus dicitur, theoriam se quaerere affirmat, mutationes eas detecturus, quas vel iam subiit, vel olim subitura fit, quarum illa paradifus est et diluuium, haec conflagratio futura. Harum mutationum theoriam ex scripturis diuinis monumentisque sacris de-

finien-

e) Eas strictim enarrat Ven. REIMMANNVS Catal. Bibl. T. I. p. 691.

f) Scriptores hos enumerandi labore nos liberavit Cel. FABRICII diligentia Syll. Script. de V. R. C. c. 13. p. 363. qui omnes huc pertinentes affert, et loca ephemeridum nominat, in quibus foetus hic Burnetianus in compendio exponitur.

g) Dial. I. de Rhetor.

h) A I. B. Helmontio Burnetium prima femi-

na accepisse, et multa debere Ios. ANT. GONSALEZ DE SALAS Dissertationi paradoxicae, de duplici viuientium terra, Lugd. 1650. editae contendit REIMMANNVS loc. cit. SLOANE Voyage to the Islands, of Madera, &c. vid. Bibl. Angloise T. XIII. P. II. art. 3. ROBERT SAINT CLAIR The Abyssinian philosophy confuted London 1697. vid. Act. Erud. 1698. p. 219.

finiendam esse monet, quia par sit, credere, post sacratiora fidei mysteria in iis conseruari memoriam rerum et temporum longinquorum; cum his demum comparanda esse, quae apud profanos auctores passim occurrunt. Quae ubi praemonuisset, et diluuii Noachitici vniuersalitatem demonstrauiisset, haec sibi potissimum exponenda esse statuit: tellurem primaeuam, siue quae primo emerfit ex chao, alterius compagis et formae fuisse ab hodierna; eamque fuisse talem, et quae dissolutioni obnoxia esset, et ex cuius dissolutione necessario oriretur vniuersale diluuium; hodiernae autem telluris faciem et formam, montibus, oceano locisque subterraneis conspicuam euincere, regionem exteriorem terrae esse reipsa disruptam et dissolutam. Quae omnia late et luculenter prosequitur, et quibus poterat, rationum demonstrationibus confirmare aggreditur. Nempe supposito D. Petri testimonio id ex apostoli verbis clare constare putat, discrimen intercedere inter formam naturalem veteris et noui mundi; quorum ille ita constitutus fuerit, vt diluuium posset esse obnoxius; hic, vt conflagrationi locus esse possit. Et haec ratione quoque constare contendit, quae dicitur, scriptura et traditione vetustissima concinente, omnia ex quodam chao originem traxisse, id est, ex massa materiae exsoluta, indifcreta, et fluida, multifariis partibus maioribus, minoribus, omne genus referta et composita. Ex hac vero massa fluida non potuisse exoriri orbem habitabilem, qualis iam est tellus nostra, id est globus terraqueus et montosus; eo quod fluidorum ea sit natura, vt partes eorum superficiales se teneant aequaliter remotae a centro, vnde superficies emergat laeuis et aequalis, non congesta in cumulos aut depressa in lacunas et voragines. Quae prolixè roborat ex modo consistentiae, quam terrae globus ab aqua coopertus in prima origine accepit, qua necessario compages terrae plana, continua, solida, aequaliter strata, superficiei vniiformis et sibi similis euadere debuerit. Ingenium autem, quod supra modum foecundum habebat Burnetius, in eo exercet, vt varias facies successiuas chaos, et sub qua tandem forma in orbem habitabilem cefferit, exponat. Supponit ergo, in chao partes maxime crassas et solidas, subito deorsum delatas compressasque et indurescentes terrae interiora constituisse: ceteram massam leuiorem et supernatantem, et liquidum et volatile, id est, aquam et aërem constituisse; hanc ex partibus tenuissimis et leuissimis, illam ex minus tenuibus, languidioribus motu et leuitate mediocribus. Sed et alteram separationem concipit, qua liquores macri siue tenues a pinguibus discreti sint; et his irretiti puluisculi ex aëre subsidentes, pinguem quendam limum siue terram limosam constituerint, faciem abyssi obuoluentem. Et hoc quidem pacto terram consolidatam primigeniam atque primum orbem habitabilem constitutum esse sibi persuadet Burnetius, et talem formam eius produisse atque temperiem, quam recens mundus postulare videretur. Omnia vero eo redeunt: primam concretionem externam atque formam stabilem et permanentem prouenisse in superficie aquarum seu massae liquidae, ex limo quodam siue

vda

vda et molli materia ibidem collectam, leuioris terrae particulis et liquoris intermixti composita, cuius partes progressu temporis magis magisque coaluerint, atque ita tandem calore solis et spirantibus auris totam massam induruisse et plane cessisse in regionem terrae firmae et habitabilis, schema autem nouae telluris fuisse ouo simile. Et ex his iam magnis moliminibus suppositis et diluuii rationem et causam, et paradisi felicitatem, et nostrae telluris conditionem deriuat. Nempe statuit: terram exteriorem solis ardoribus continue expositam progressu temporis exsuccam aridamque factam esse, et deglutinantibus inde partibus hiasse, nec potuisse redimpleri ab hyeme, quae tunc nulla esset, sed currentibus annis telluris compagem magis labefactatam, vaporibusque auctis infra terram et maiori vi se dilatantibus tellurem tandem ruptam diffiluisse, molibus illis in abyssum subiectam vario situ delabentibus. Qua ratione non potuerint non aquae abyssi in terras irrumpere, et diluuiio tellus eueri. Non enarrabimus, quibus haec omnia rationibus Burnetius muniat: nec qua ratione hodiernae telluris formam et phaenomena isti hypothese conuenire putet, prolixiora enim sunt, quam vt hic locum capiant. Id notasse sufficit, ostendere philosophum, et montium iuga, et cavitates subterraneas, et voraginis marinae et insularum origines inde repetendas esse, verbo omnem ex eo telluris inaequalitatem esse deriuandam, quae in facie globi nostri reperitur. Ita vero diluuii causis et telluris hodiernae origine delineatis, felicem illam terrae primigeniae faciem et paradysum coniecturis assequi *Libro secundo* contendit; cuius temperie et salubritate ex scriptoribus sacris et profanis descripta, eam nostrae quam hodie incolimus, telluri conuenire non posse, ob situm hodiernum coeli et terrae putat, sed obtinere debuisse contendit maximam coeli clementiam, aequalemque et temperatam actionem aëris in tellurem. Eam autem aequabilem et felicem primigeniae telluris conditionem prouenisse putat, ab eius situ recto in ecliptica; cum ex eo situ felicissima illa temperies exoriatur, illaque vniformis constitutio, qua omnia incrementa sumere potuerint laetissima, et tempora nascenti mundo fuerint placida ac vniuersae naturae silentium. Quae omnia in sequentibus cum veterum cosmogoniarum traditionibus comparat, et vbique hanc suam theoriam nouam se deprehendere sibi videtur. Et hoc pacto quidem nouam se Mosaicae cosmogoniae lucem accendisse Burnetius eo magis sibi persuasit, quo magis, vt erat ingenio mire fecundo, aptissime omnia composuit et verisimilitudinis rationem vbique habuit. Similia de mundi conflagratione comminiscitur, eamque ex causis naturalibus necessario non tamen sine Dei prouidentia, euenire statuit. Quae tamen cum huius loci non sint, illis non immoramur: nec quae de nouo mundo post conflagrationem exoriente differit, huc adducimus. Lepidam et ingeniosam Burnetium fabulam nascentis et pereuntis mundi nobis enarrauisse, quis est, qui non fateatur? Ast fabulam tamen esse, tot hypo-

hypotheses precario assumtae tot machinae historiae Mosaicae admotae, ut illis respondeat, tot frustra in partes vocata paginarum diuinarum loca comprobant. Ut taceamus aliam nobis terrae primigeniae faciem illas depingere, quam delineauit Burnetius. Quae de re tamen, cum ad nostros limites iudicium illud non pertineat, plura non adducimus, videndi autem quae viri docti passim in hoc systemate Mosaico desideraruntⁱ. Quod tamen maiorem verisimilitudinem habere, quam Cartesianum, iudicauit B. BVD-DEVS^k, quo iure? alii dispiciant. Maxime vero cum ea mundani systematis explicatione comparanda est Theoria telluris, quam illi opposuit GVIL. WHISTONVS^l, edita noua *Theoria originis et consummationis rerum omnium*^l. Is enim non Burnetiana tantummodo refellere, sed Mosaicam quoque cosmogoniam secundum literam philosophiae principis conuenientissimam esse demonstrandum sibi sumsit. Quae tamen generationis et natalium mundi explicatio IOANNI KEILI^m Odisplicuit^m, et theologi inuenerunt, quod in ea reprehenderentⁿ; quam arenam praecipue ingressi sunt Io. EDVARDVS^o et DANIEL WHITBY^p, ut alios taceamus. Whistonianis autem placitis *Geologiam suae Philosophemata de Genesi ac structura Globi terreni*, lingua Germanica edita^q, superstruxit DE THELVVS CLVVERIVS: qui tamen Bentleii quoque, Nicolii, Newtoni aliorumque naturae interpretum obseruationibus vsus est. Qui cum etiam a narrationis Mosaicae litera recesserit, sine censura quoque dimissus haud est^r. Plures adducere, qui cosmologiam Mosaicam philosophice explicauerunt^s, institutum vetat^t.

§. IX. Si-

i) Vid. laudati FABRICIO L. c. p. 363. REIMMANN. I. c. SPANH. H. E. V. T. T. I. Opp. p. 283.

k) Elem. phil. theor. T. I. p. 74. 105. 170. 190.

l) A new theory of earth from its Original to the consummation of all things, Lond. 1698. 8. vid. Act. Erud. 1697. p. 535. Germanice vertit, sed parum feliciter MICH. SVENIVS, Francof. 1713. 4.

m) Edidit is lingua Anglica examen theoriae sacrae telluris Burnetii et animaduersiones in theoriam Whilstoni. Ox. 1698. 8. ad quas in Apologia respondit Whistonus 1700. 8. conf. Hist. des Ouvrages des Savans 1698. pag. 326. 1699. p. 131.

n) Whilstonum theoriam Burnetianam emendaturam eam reddidisse deteriorem, illique sexcentas maculas addidisse, Burnetio paradoxorum monstruositate superiorem, dicendi facultate et doctrina inferiorem, iudicat REIMMANNVS Car. crit. T. I. p. 693.

o) In Demonstr. exist. et prou. diu. T. I. p. 147.

p) In tentamine defensionis historiae Mosis de Creatione mundi Lond. 1705. 8. idiomate Anglico.

q) Hamb. 1700. 4.
r) Atheismi eum postulauit ZACH. GRAPIVS pec. Diff. illi opposita, conf. REIMMANN. I. c.

s) Pertinet huc THEODORI BARINI mundus nascens, siue creatio mundi ex principiis simplicissimis et historiae Mosaicae consentaneis demonstrata. Trai. 1686. lingua Gall. vid. Act. Erud. 1686. p. 199. vbi Mallebranchium sequi auctorem, obseruatur. Sed referri huc etiam debent tentamina physica probata ex experientia et Scriptura S. Paris 1684. 8. vid. Act. Erud. 1685. p. 496. itemque Moyses illustratus, itidem lingua Gallica, Amst. 1707. 12. vid. Act. Erud. Germ. T. VII. p. 361. Quin et Io. ESPAGNETI Physicae restitutae compendium huc referri potest, nam et is Mosaica principia Aristotelicis opposuit, reiectaque materia prima aquam et terram principia prima fuisse asseruit, haecque elementa commutari non posse statuit. Ignem autem mundanum in sole ponit, huncque creatoris oculum vocat. Quae omnia Mosaica esse prolixius probare voluit, in arcano opere Hermeticae philosophiae conf. SORIL. de Perf. hominis P. III. p. 481. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 168. STOLL. Hist. liter. P. II. c. 4. p. 541. BAYLE Dict. T. II. art. Espagner.

t) Pertinent huc suo modo omnes, quos nominat FABRICIVS Syll. Scriptor. de V. R. C. c. 13. p. 361 seqq.

Ethicae Christianae consideres.

§. IX. Simile philosophiae moralis, ex scripturae sacrae praeceptis emendandae perficiendaeque consilium, institutumque ethicam quandam Christianam exhibendi multis viris doctis arrisit, raris, ita exaltato rationis lumine et perfecto, accuratiores corrigendi animi felicitatisque acquirendae institutiones dari posse. Qua ratione illustris VITVS LVDOVICVS SECKENDORFIVS emendanda esse academicae iuuentutis studia censuitⁿ, idem iam ante eum monente IO. HENR. BOECLERO^x, aliisque viris piis et vitae emendationem vrgentibus, quorum monita exhibet IO. GEORGIVS PASCHIVS^y, qui consulendus. Quibus se paruisse videri vult ARNOLDVS GEVLINGSIVS, qui *Ethicam* suam, post fata auctoris a Philareto editam *Tubo Batavico*, id est, *verbo Dei acceptam retulit, quia eius ope viderit, et non nisi ope eius vidisset, quae se iam eo seposito aliquantisper videre, immo quaedam talia tam perfecte cernere, ac si illo instructus esset*, asserit. Eandem viam praeter BECKMANNVM^z, V. C. ARNOLDVS WESENFELDIUS in *Consilio emendandae inter Christianos ethicae*, vernacula edito^a, commendavit; putat enim vir doctissimus, supponenda nonnulla dogmata Christianorum ad fundamentum religionis pertinentia, et ita rationis aciem augendam, firmandam et ad sanctos vsus transferendam esse, vt quod inter naturam et gratiam discriminis intercedat, constet, et ita ad veram mentis emendationem, felicitatis omnis parentem, via paretur. Quod qua ratione praestari possit, tum in eo libello, tum in dissertatione *de necessitate Philosophiam ex Scriptura S. inter Christianos emendandi* pluribus docuit, quod huc transferri non potest. Et laudandum omnino esse virorum optimorum consilium, ille modo negauerit, cui pietatis sensus nullus inest; at limites tamen inter reuelationis et rationis praecepta ponendos esse, nec confundenda, quae sua natura distinguuntur, ipsi, qua sunt perspicacia, facile concedent, viri eruditissimi, qui theologiam quandam moralem loco ethicae philosophicae nobis commendare videntur. Sane, vbi non omnia rite inter se discernuntur, non potest non obscurum et incertum tractationis moralis chaos exurgere. Id quod hanc arenam ingressis multoties accidit, quorum aliqui reuelationis et rationis principia inter se miscuerunt, nonnulli honesti, iusti et decori rationem et discrimen perturbauerunt, quidam Aristotelem ipsum sacris Christianorum praeceptis immiscuerunt, et pessimum pseudo-virtutum genus sanctimoniae Peripateticae panniculos infelici conatu assuerunt: nonnulli insidias sacris dogmatibus ita struentes gratiae diuinae telum intentare dolose impieque conati sunt. Cuius exemplum qui volet, luculentum ex SAMVELIS CRELLII *Ethica Christiana* capiet. Vnde caute legendi sunt, qui in hac

n) In Statu Christianismi Lib. III. cap. 8. §. 6. pag. 55.
x) In Praef. ad AMBROSIVM de Officiis.

y) De Variis modis tradendi moralia c. 6. pag. 481.
z) In praecognitis moralium.
a) Francof. ad Oder, 1721. 8.

hac palæstra se exercuerunt. Quos hoc loco nominandi otium nobis fecit, celeberrimorum virorum IO. FR. BVDDEI ^b, et B. G. STRV-VII ^c diligentia. Illi vero praecepue hoc loco notandi sunt, qui philosophiam moralem secundum regulas decalogi exposuerunt: illi enim manifesto indicio sunt, quam turpiter inter se commisceantur non sine animi periculo ratio et reuelatio. Specimen eius rei dabunt LAMBERTI DANAEI „Ethicae Christianae libri tres, in quibus de veris actionum „humanarum principiis agitur, atque etiam legis diuinae, siue decalogi, „explicatio, illiusque cum scriptis Scholasticorum, iure naturali siue phi- „losophico, ciuili Romanorum et canonico collatio continetur, praeterea „virtutum et vitiorum, quae passim vel in Scriptura S. vel alibi occur- „runt, quaeque ad singula legis diuinae praecepta reuocantur, variae de- „finitiones“ ^d. Tanta enim in hoc libro regnat principiorum tum cog- noscendi, tum agendi confusio, vt quid Christiano fas sit, quid philo- sopho, nemo facile Danaeanis istis institutionibus vsus dixerit.

§. X. In ciuili doctrina, et viuendi imperandique prudentia, quam- uis ea connatum homini lumen manifeste teltetur, ex Christianae tamen sapientiae praeceptis haud parum proficiendum esse, immo ipsa illa con- silia regulasque prudentiae et architectonicae et politicae ex Christianae ciuitatis constitutione deriuandas esse multis placuit, quorum nomina at- que libros designat Cel. STRVVIUS ^e. Inter eos haud postremum nomen consecutus est, CAROLVS SCRIBANIUS edito *Politico Christiano f*. Ast diuersissimam ciuitatis sacrae et profanae indolem esse, nec tuto satis eas misceri confundique posse, ad naturam vtriusque paulo attentius respi- cienti erit manifestissimum. Fuerunt etiam, qui architectonicam ciuilibus doctrinae partem ex consideratione theocratiae Israëliticae deriuandam esse censuerunt, et reipublicae recte constitutae indolem ex illa ciuitate prorsus peculiari forma vigente nosci posse dicerent; quos quia triumui- rorum celeberrimorum, BVDDEI ^f, FABRICII ^g, PFAFFII ^h, diligentia pene omnes enumerauit, malumus Lectorem ad hos fontes ablegare, quam aridis eius sitim eludere riuulis. Qua vero felicitate id fieri possit, factumque sit a viris doctis, qui in hoc stadio cucurrerunt, Lectori, sin- gularem prorsus reipublicae Israëliticae indolem consideranti expendend- um relinquimus. Iuris autem naturalis praecepta haud feliciter cognosci posse, quam si statu integritatis ex reuelatione supposito ad eum officio- rum regulae, et quae in statu corruptionis mutationem passa sunt, exi- gantur, non sine ingenio demonstrare aggressus est, VALENTINVS ALBERTI, sacrarum literarum et philosophiae rationalis atque transcen-

*Politicae
Christianae
auctores.*

K k k k 2

den-

b) Introd. in Philof. Hebraeor. §. 53. et Hist. phil. c. 6. p. 388.

c) Bibl. philof. c. 6. §. 23. cum add. VV. CC. Akeri, Lotteri, Kahlil.

d) Geneyae 1582. 8.

e) loc. cit. esp. 7. §. 7. f) Osnabrug. 1625. 8.

g) loc. cit. §. 54.

h) Bibliograph. Antiquar. p. 477 seqq.

i) Praef. ad SPENCERVM de LL. Hebraeo- rum ritualibus.

dentalis publicus apud Lipsienses doctor, de sacris literis praeclare meritus. Is enim *Compendium iuris naturae orthodoxae theologiae conformatum Lipsiae MDCLXXVI* edidit, et fundamentum omnis iuris naturalis, ex natura hominis integra, atque labe nondum infecta deriuauit, et conuenientiam actionum cum statu integritatis et disconuenientiam ab eodem moralitati actionum antecedenter ad legem, quam barbara Scholasticorum natio assererat, supponendam esse censuit, hancque philosophiam Christianam praestantiorē esse vulgari praedicauit. Quam tractationem cum iuri naturali, quod urgente et docente Samuele Pufendorffo prodierat, quodque tum quidem temporis valde commendabat Christianus Thomafius, opposuisset, idque variis modis iugulare contendisset, grauis inde lis illi enata ^k, hocque ius naturale Christianum a Thomasio valde exagitatū est, cuius tamen litis historiam hic omittimus, cum commodo magis loco in historia illustri aduersarii ea queat enarrari.

Io. Amos Comenius.

§. XI. Haecenus per lancem quasi faturam Mosaicos et Christianos philosophos adduximus. Enarrandi iam paulo plenius Comenii et Bayeri conatus sunt, eo quod prae aliis in hoc philosophiae genere exornando commendandoque industriam posuerunt suam. Et memorabilem quidem, ut in ecclesia, ita in orbe literario personam effinxit IOANNES AMOS COMENIVS. De cuius vitae circumstantiis certissima notitia hauriri potest ex *Praefatione operibus eius didacticis* praefixa. Et egit quoque de Comenii fatis SAMUEL MARESIUS, *Capite primo antiribetici siue defensionis aduersus Comenium*, qui vero cum atra loligine calamum tinxerit, nemo non intelligit, caute fatis eius narrationi fidem esse dandam. Ex his vero fontibus sua hausit, qui res eius quoque enarravit PETRVS BAYLE ^l, qui tamen, cum fanaticum eius ingenium et vaticinia inani spe deludentia amaro risu prosequatur, prodidit, non sine affectu parum aequo ad conscribendam se Comenii historiam accinxisse, cum iniuriarum Iuriei, istiusmodi vaticiniis languentes suorum animos erigere cupientis, memor infensum in huius generis homines animum seruaret. Quemadmodum ex altera quoque parte, pietatis specie, quam magnopere prae se tulit Comenius, seducti viri nonnulli docti, magis praecleara et laudanda in eo viro viderunt ^m, quam re vera deprehendet Lector a partis studio vacuus. Nos sine ira, sine amore res celeberrimi viri enarrabimus, et ubi licet, sententiam nostram adiiciemus. Natus est Comenius Prenouiae in Morauia V Cal. April. anno MDXCII, ingenio ditatus a natura felicissimo, in scholis, et praecipue in gymnasio quod Herbornae Nassouiorum floret, humanitatis et philosophiae disciplinas magna felicitate didicit. In patriam anno MDCXIV reuersus scholae prae-

k) Consulendi, qui iuris naturalis historiam enarrarunt, LVDOVICI §. 65. p. 41. THOMAS. c. 6 §. 23. 31. 34. add. РЕИММ. Hist. lit. Germanor. P: III. p. 53 seqq.

l) Dict. T. II. art. Comenius p. 202.

m) B. BVDDEVS l. c. §. 36. et qui praefationem et vitam Comenii eius vni necessario praefixit Editor Halensis.

praefectus, et biennio post Fulneccensi ecclesiae doctor datus est, ita tamen, vt scholae quoque, quae ibi excitabatur, curam gerere iuberetur. Scholasticis itaque laboribus occupatus, dum de promouendis iuuentutis Scholasticae commodis cogitat, et methodi vsitatae vitia perpendit, ad nouam et faciliorem felicioremque delabitur, cuius specimen eo anno edidit. Disiecerunt tamen cogitationes eius tumultus bellici, qui eo tempore Bohemiam, et paulo post Germaniam omnem repleuere, et sanguine, rapinis, igne miscuerunt et euerterunt omnia. Furori bellico enim Comenius quoque non sine magno malo suo cedere, et in direptione istius oppidi, quod solo aequauit militum Hispanicorum furor, supellectilem librariam cum fortunis suis amittere coactus est, qua calamitate simul, quas in chartam coniecerat, meditationum suarum exemplum perdidit. Auctum est malum malo, cum edicto Caesareo anno MDCXXIV ministri ecclesiarum Protestantium omnes terris istis excedere iuberentur. Asylum tamen aliquantisper apud Georgium Sadowsky de Slaupna inuenit, apud quem in montanis Bohemiae delitescens, vt filiis Maecenatis gratificaretur, consilia sua scholastica et methodica recoxit, diu tamen ista securitas durare non potuit, anno MDCXXXVIII enim cum aliis, qui in Bohemia delituerunt, regno excedere coactus est. Ita patria exul ad Polonos confugit, et Lesnae confedit, vbi Latinam linguam docuit. Cuius faciliorem et commodiorem methodum explanaturus, anno MDCXXXI *Ianuam linguarum reueratam* edidit. Dicitur non potest, quanto plausu et approbatione liber exceptus sit, famaue Comenii ex eo incrementa cepit. Adeo enim consilium eius vbique locorum probatum fuit, vt, quod ipse tradit, libellus in Latina, Graeca, Bohemica, Polonica, Suedica, Belgica, Anglica, Gallica, Hispanica, Italica, Hungarica, quin et in Arabica, Turcica, Persica lingua prodiret, isque ab eo tempore iudicaretur esse Comenius, cuius in emendanda re scholastica iudicium et consilium plurimum esset sequendum. Quem plausum vtrum reuera foetus hic Comenianus meruerit, hoc loco dispicere non licet, consulendus autem est D. G. MORHOEVS ⁿ. Non contentus autem humaniores literas suis consiliis adiuuasse, ipsam quoque philosophiam noua luce colustrare statuit. Edidit itaque anno MDCXXXII apud Amstelodamenses *Synopsin physicae ad lumen diuinum reformatae*, plenius an. MDCLXIII recusam ^o, et initio decurrentis seculi a Cel. Io. IOACHIMO LANGIO thesibus ^p comprehensam, in qua naturalem philosophiam ad reuelationis traditionem exigere et emendare, reiecta physica Peripatetica, conatus est, quo scopo etiam *Prodromum Philosophiae* edidit, emendandae philosophiae initium isto libro facturus. Cum autem maxima esset peritiae eius in doctrina scholastica existimatio, ad exteros quoque vocatus, et in Sueciam atque Angliam ad emendandam rem scholasticam anno

K k k k 3

MDCXXXVIII

n) Polyhist. liter. T. II. L. I. c. 15. §. 18. p. 120.
o) Habet haec editio appendicem et addenda.

p) Theses physicae Comenianae ad lumen diuinum reformatae. Berolini 1702. 8.

MDCXXXVIII inuitatus est. Reiecto itinere Suecico, licet illuc consilia sua misisset, in Angliam abiit; ubi cum sua non probari intellexisset, quod regni motus obstarent, reuersus ad Suecos, ubi magna de eo erat expectatio, proceribus regni, inter quos summa tunc auctoritate potiebatur Cancellarius regni Alexius Oxenstierna, ita methodum, quam parturiuerat Scholasticam commendauit, ut stipendio auctus veniam nancisceretur, quae animo conceperat, accuratiori studio elaborata in lucem tandem proferendi. Eum in finem Elbingam se contulit, et post quadriennium exactum, quae conscripserat in Sueciam allatis probatisque, redux ultimam manum imponere constituit. Intercessere tamen huic quoque consilio fata aduersa, quae ad Polonos eum reuerti coegerunt. Tum anno MDCXLVIII ad Transyluaniae principem Sigismundum Ragozium profectus est, qui eius opem ad emendandam in terris suis rem scholasticam implorauerat. Cui cum et diligentiam et doctrinam probauisset, re confecta anno MDCLVI Lesnam, non sine malo omine, rediit. Polonorum enim militibus urbem incendio delentibus, (quam in Comenium culpam transfert MARRSIVS⁹⁾) facultatum pene omnium, et imprimis supellectilis librariae, atque eorum, quae de meditationibus suis in chartam coniecerat, iacturam fecit: erepta sunt flammis pauca pansophica et apocalyptica, humi defossa. Ita sede sua orbatus et exul, incertam vitam agere coactus est, et primo apud Silesios, tum in Brandenburgicis ditionibus, imprimis Francofurti ad Oderam, et ob pestis metum eo loco relicto Hamburgi cum familia vixit, tandemque Amstelodamum translatus est. Ibi inter viros primariae dignitatis, et facultatibus affluentes inuenit haud paucos, qui ei bene cuperent. Praecipue autem in Ludouico de Geer, diuitiis opibusque florentissimo Moeccenatem expertus est exoptatissimum. Is enim, cum in miseros exulesque quorum spectata esset pietas et eruditio, maxima beneuolentia ferretur, Comenium autem sciret parenti suo fuisse commendatissimum, quippe qui eum in Sueciam inuitauerat, non hospitium modo illi liberaliter praebuit, sed sumtus quoque ingentes ad excudendos conatus Comenii philosophicos et pansophicos fecit. Quo patrono obstetricante pars eorum, *Operum didacticorum* titulo anno MDCLVII *Amstelodami* prodit, nec tamen omnes lucem viderunt. Et his quidem circulis occupatus Comenius, maxima exultatione eo tempore gauisus est. Cum autem maiora affectaret, et apocalypticarum visionum interpretatione securus, nescio quas maximas regnorum conuersiones, et afflictae ecclesiae mutationem gloriosam pensentiscere crederet, sibi ipsi malum accersuit. Nempe splendida eo tempore vaticinia iactabant Christophorus Kotterus, Silesius, Christina Poniatouia, Bohema, et Nicolaus Brabitus, Morauus. Quorum somnia cum probaret, et maximam inde orbi rerum commutationem promitteret, ea vulganda esse censuit, *Lucisque in tenebris* titulo anno MDCLI edidit, quibus postea anno MDCLIX *Historia reuelatio-*

nis

q) loc. cit.

nis horum hominum accessit ^r: qui libellus vterque inter rarissimos hodie numeratur ^s. His vero conatibus innumeras sibi molestias et aduersitates concitavit imprudens et πολυπράγμων Comenius. Cum enim Austriacae genti infelicia quaeuis minarentur ista vaticinia, et seditionum semina spargere crederentur, eius auctoritate pleraque exemplaria suppressa sunt. In arenam autem contra has visiones descenderunt Samuel Marefius, et Nicolaus Arnoldus, qui famam Comenii miris conuiciis prosciderunt, et superbiam, αίσχροκερδία, artes fordidas, inconstantiam, et Quackero- rum atque Fanaticorum ac Enthusiastarum insaniam quamlibet atroci accu- satione illi obiecerunt: quo fundamento, qua veritate? hoc loco dispice- re non licet. Comenius autem, quem spes instantis regni millenarii lacta- bat, quod anno MDCLXXII, vel sequenti aduenturum ex computati- one apocalyptica definiuerat, isto se tuebatur solatio; et opportune anno MDCLXXI, XVII Cal. Iul. mors eum rebus humanis, dolorique et pudori de frustrata spe sua atque vaticiniis Amstelodami anno aetatis LXXXI, eripuit. Maior futurus, si his se nugis decipi passus haud esset, et intra didacticorum suorum limites substitisset, quae licet nostris se tem- poribus non probent; ea tamen aetate maximam prudentiae scholasticae opinionem meruerunt. Verum de his eius conatibus in praesentia dicen- di locus haud est. Commemorandus autem nobis est, quia inter philoso- phos Mosaicos primam fere sedem occupat. Nempe cum erudiendae iu- uentuti scholasticae operam tribuisset suam, et philosophiam quoque illi tradere suscepisset, minime fatiatus spinis scholasticis in LVDOVICI VIUIS libros *de Tradendis disciplinis* incidit. In quibus cum maxi- ma luce perditissimae philosophiae errores naeuosque perfusus videret, illam quidem vehementer perhorruit, at, quod melius sequendum sit a Viue demonstratum non inuenit. Incidit autem, dum haec animo medi- tabatur, in eius manus *Prodromus Philosophiae instaurandae* a THOMA CAMPANELLA conscriptus, qui cum mire illi placeret, *realem* quo- que *philosophiam epilogisticam* eius atque libros *de Sensu Rerum* euol- uere cum cura constituit. Et placuit quidem Comenio libertas philoso- phandi, displicebat autem, ea principia poni, quae Mosaicae narrationi, triada principiorum innuenti, contradicerent, et sibi non satis apte co- haerent. Magni Verulamii libros autem et consilia licet magnopere pro- baret, clauem tamen monstrari, non vero adyta naturae recludi, vidit. Proprio itaque Marte pelagus hoc tentandum ratus, vt ad certio- rem rerum naturalium cognitionem perueniret, Peripateticam philosophiam ve- lut multis in partibus deficientem, intricatam, ambagibus diffluentem, et erroneam adeoque Christianis inutilem et noxiam deferendam esse statuit, assumtisque philosophandi fontibus, sensu, ratione et Scri- ptura, philosophiam ita reformare ac perficere constituit, vt omnia, quae sunt et fiunt, ad sensum, rationem et Scripturam harmonice

reuo-

^r) Huc Historiam horum vaticiniorum enarrauit G. ARNOLDVS F. III. et IV. Hist. eccl.

^s) Vid. VOGT. Cat. libr. rar. p. 364.

reuocentur, et ea euidentia feruetur, vt sparsam vbique veritatem palpate cuius mortalium liceat. Non enim veritatem detegi posse credebat, nisi tria ista cognitionis principia coniungantur, cum et soli sensus ineptas opiniones gignant, et ratio sola in mera phantasmata abripiatur, et, Scriptura sine ratione peruertatur. Hanc tamen velut certissimum philosophiae fontem commendat, laudatque philosophos Christianos, Vallesium, Danaeum, Lemnium, Lydyatum, Aslacum, Casmannum, quod nouae philosophiae semina in SS. Bibliorum codice quaesierint. Et his quidem principiis innixus *Physicam illam ad lumen diuinum reformatam* construxit, cuius principia ex dicendis constabunt. Valde placuere conatus Comenii viris nonnullis doctis, quos studium pietatis, quod prae se ferebat, ceperat, vnde bene de eo iudicarunt THEOPHILVS SPIZELIVS^r, GODOFREDVS ARNOLDVS^u et IO. FRANCISCVS BVDDEVS^x, tum quidem, cum, Mosaicae et Hebraicae philosophiae magnum adhuc pretium statueret. Aliter tamen aliis visum, qui ferre non potuerunt humana diuinis misceri et confundi omnia, coruosque deludihiantes. Vnde acerrimus harum rerum et peritus arbiter NIC. HIERONYMVS GUNDLINGIVS^y, physicam hanc oleam et operam non commeruisse, iudicat, quemadmodum Comenium operibus didacticis patronos pecunia emunxisset, sibi que tempus melius collocandum eripuisse censet, et vaticinia infana affectuumque vehementiam in eo improbat. Quae an vel excusari vel negari possint, Lectori Comenii scripta euoluenti diiudicandum relinquimus. Illi autem subscribimus, quod addit Gundlingius: *Iuraturum se, Mosem non agniturum esse, quae ipsi dogmata ab istis hominibus attribuantur.* Nam inferre sua somnia et intrudere in historiam Mosis viros bonos sed iudicio philosophico destitutos vel lippus potest cernere.

Ioannes
Bayerus.

§. XII. Eandem viam calcavit IOANNES BAYERVS, obscurum cetera nomen. Natus is est, teste DAVIDE CZWITTINGERO^z, apud Eperientes, et fenatus stipendio auctus in academia Leucorea philosophiam, sacrasque literas et artes mathematicas tanta industria et eruditionis laude didicit, vt facultatis philosophicae doctoribus adiungeretur, iuuentutemque academicam cum laude docere posset. Tum in patriam vocatus est ad scholam regendam et dein Neoselium ad obeundum munus ecclesiasticum, quo Varallii quoque functus est. Edidit is praeter filum labyrinthi, siue lucem mentium supra memoratam, *ostium vel atrium naturae ichnographice delineatum, id est, fundamenta interpretationis et administrationis generalia, ex mundo, mente et scripturis iacta, Cassouiae anno MDCLXII.* Multa in hoc systemate physico innouauit Bayerus,

r) In Literato felice p. 1051.

u) Hist. eccles. T. II. p. 197.

x) loc. cit. Add. biographus eius Halensis.

y) Hist. phil. moral. c. 7. p. 65.

z) In specimine Hungariae literatae pag. 44 seqq.

Bayerus, Aristotelicae philosophiae valde infensus, quo si standum sit, nunquam ad certam metam philosophos peruenire posse, sed de singulis disputaturos esse in infinitum censuit. Secutus autem est in principiis rerum naturalium explicandis Comenium, ita tamen, ut multa innouaret, et proprium sibi doctrinae naturalis aedificium construeret. Tria scilicet principia Mosaica cum Comenio assumit, materiam, spiritum et lucem. Et materiam quidem, ut Peripateticum vocabulum vitaret, massam Mosaicam vocauit, eamque in duplici statu posuit, nempe creationis primae, unde vniuersalis est, et creationis secundae, quo particularis illi dicitur. Illum statum diem modo primum durauisse, hodieque nullum esse asserit. Alterum in constitutione massae sub peculiaribus formarum distinctarum characteribus, posterioribus creationis diebus introductis ponit, eumque hodie durare, et pro certis rerum generibus distingui affirmat. Hinc distinctio illi orta, inter massam corporum primordiale vel feminale, natiam vel aduentitiam, permanentem vel fluxam. Ut vero rerum omnium genesis explicaret, hoc praecipue axioma assumit: massam in vnione spiritus et lucis constituere corpus. Massam autem licet informem fingat, et instar fumi vel vaporis discontinuam; porosam tamen et partibus suis cohaerentem statuit, quae consistere simul non posse recte monuit MORHOEIVS^a. Post massam mundi naturam fabricantem inter principia retulit, et hac voce ambigue, non Deum modo, sed et spiritum vitalem, Mosaicum plasmatorem, et extrinsecos patratore comprehendit, horumque mira imaginationis foecunditate indiuiduis quibusuis in specie certa tributorum alium comminiscitur solitarium, alium totalem, qui sine concursu alterius concausae sufficiens sit ad semet ipsum feminaliter per nouorum indiuiduorum generationem propagandum et multiplicandum; alium socium siue partialem, qui cum aliis sociis manus iungit. Spiritus vitalis origines ex Spiritu S. massae Mosaicae incubante deriuat, eumque agens et finitum creatum ab illo dicit, ut naturas corporeas secundum assignatas ideas efformet. Eam autem naturam fabricantem id est spiritum vitalem, vel internam et immediatam, vel externam et mediatam esse vult; eamque dicit esse auram illam vitalem, seu spiritum vitae, intelligentem et sapientem, actuosum et penetrantem, qui omnia exequatur in formandis corporibus, omnia penetret, ordinet, formet. Hunc licet a rerum formatione plasticum esse dicat, illi tamen patratore externos addit. Non enumerabimus diuisiones illius spiritus, quem vel vniuersalem vel particularem, vel natium vel aduentitium, vel supra-coelestem, vel sidereum, vel elementarem, substantificum et modificatum, &c. facit, prout illi vel originem adscripsit, vel subiectum, in quod operetur tribuit: his enim difficilibus nugis Lectoris patientia abuti nolumus,

a) Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 3. §. 5. p. 161. vbi de toto systemate Bayeriano iudicat.

mus, sed monebimus tantum, huic naturae plasticae, siue spiritui vitali in tot particulas dissecto, fermentationem Bayerum potissimum tribuere, qua potior pars operationum eius absoluitur. Binis his principiis passiuo et actiuo, instrumentale quoque addit et ministrans, nempe lucem, quam mediae, dicit, esse naturae inter massam et spiritum, et necessariam esse ait ad operationes huius in illam perficiendas. Quam ubi in primogeniam siue vniuersalem, et ortam siue characterisatam distinxisset, eius ministerium ponit in motu, agitatione et vibratione, hancque vel ad peripheriam vel ad centrum fieri contendit, hincque caloris et frigoris notiones deriuat. Ratione subiecti autem multis iterum modis hanc lucem distinguit, et nominibus compellat suis, hoc loco non enumerandis. Similis est in reliquis enucleandis, ubi singulis fere capitibus noua entia producit, v. g. naturam dirigentem, siue ideam, dotes naturarum fabricantem, naturam sigillatam, seu characterem corporum discretiuum ac determinatiuum, quo corpora naturalia configurentur. Quam formam siue oriri siue deriuari tamen putat ex configuratione massae, concentratione spirituum, et temperamento lucis, in vnione ac penetratione mutua. Et tamen huius iterum proprietates distinguit, et formam partiales, subordinatas, graduales, ascendentes, secundarias et similes comminiscitur. Plerasque enim proprietates et affectiones in principia commutat; vnde constitutiones facultatesque tum receptiuas tum impressiuas naturas dicit esse ornantes ac instruentes. Hae affectiones vel proprietates sunt extensio, terminus, figura, continuitas, contiguitas, situs, quibus singulis suas facultates receptiuas tribuit, cum omnis actio sit vel a spiritu vel a luce, vel ab vtrisque. Sed et proprietates a Spiritu, principio altero, prouenientes, adducit, vitam, cognitionem, cupiditatem, vim, nisum siue conatum, operationem, de quibus multa minuta differit. Has vero proprietates a spiritu corporibus induci putat, vnde sequitur, corpora vita, cognitione, conatu, cupiditate, operatione gaudere, id est habere intellectum et voluntatem: in quo Campanella corporibus sensum tribuente multo est intolerabilior. Porro principiis quoque inter se iunctis nouas affectiones tribuit, entitatem, subsistentiam, numerum, locum, similesque: et naturis quoque stimulantibus siue mouentibus, nempe amori, auersationi, cupiditatibus et fugae, itemque naturis consociatis siue conspirationibus et hostilitatibus natura similia attribuit, et innumeras λεπτολογίας sequitur. Ex quo breui physicae huius Mosaicae Bayerianae conspectu Lector vel mediocriter iudicio instructus comprehendit, non magis eam Mosaicam doctrinam referre, quam refert physica Peripatetica, in multis sibi auctorem non constare et contradicere: et imprimis tum entia innumera nullibi, quam in imaginatione cerebri sui extantia comminisci, quam ideis obscuris, vagis, incertis, et nihil significantibus in principiorum naturalium locum suffectis loco theatri naturae, nobis campum aperire spectrorum atque lemorum, et quod rectissime obseruatum ΜΟΡΗΦΙΟ^b, nihil praeter

b) loc. c. T. II. p. 120.

praeter terminos, et nomina, sed plane noua, quibus nihil subest demonstrationis, exhibere: reliqua enim, si verum dicendum, a Scholasticis, eiusmodi entibus physicam doctrinam replentibus, mutua accepit, et noua veste donata in scenam produxit. Tacemus innumera male cohaerentia et *ἀσύντακτα*, quae acute notauit MORHOIVS^e, qui videndus. Certe Mosen hic in Mose, etiam Democriti lucerna accensa frustra quaeras. Mirum itaque haud est, exigua fortuna hanc naturalem philosophiam vsam esse. Quamuis enim ineunte seculo, quo viuimus, viri quidam docti in Halensi academia hanc physicam Mosaicam restituere conarentur, quod imprimis fecisse Christianum Thomafium, ad illustris viri historiam delati fufé docebimus: euentu tamen res ista caruit, ipsique viri isti doctissimi hunc conatum haecque consilia abiecerunt, cum intelligerent, coruos ita deludi hiantes, nec nostris temporibus, principia quaerentibus, quae pectus saturant, et sensus implent, ipsamque naturam ducem exhibent, istis commentitiis principiis satis, quod est, praestari posse.

§. XIII. Parum promouisse naturalem philosophiam ex hoc virorum piorum quidem et laudabili consilio inflammatorum, at naturae rerum non satis intendorum conatu Mosaicam philosophiam restituendi, ex dictis est manifestissimum. Sole meridiano enim clarius est, eos, cum sectariam philosophiam euitare voluissent, in alterum extremum prolapsos omnem philosophiam cum reuelatione confudisse, et huic quoque sui ingenii somnia, perobscura et difficilia subornasse, hac vero ratione dum Charyb-
din euitare voluerunt, in Scyllam incidisse. Paucis id, more nostro obseruationibus, ad monendum Lectorem comparatis, ostendemus.

*Observationes
generales de secta
et philosophia
Mosaicorum.*

I. Posuisse viros eos doctos, quorum *φιλοσοφόμενα* in hoc capite adduximus, pro indubitato axiomate: sacras paginas, quaeque in illis reuelata est homini, sapientiam non modo ea recludere, quae ad obtinendam animae salutem sunt necessaria, sed humanarum quoque rerum naturam ita exponere, vt certissima inde scientia gignatur, si rationis ministerio in scientiae formam redigantur, ex ipsorum effatis in antecedentibus adductis est certissimum, et tota philosophiae huius Mosaicae et Christianae constitutio atque indoles comprobatur. Qua in re haud vno modo peccatum ab illis est. Quamuis enim extra dubitationis aleam constitutum sit, non repugnare sibi inuicem, quae ab vno patre luminum profecta sunt, principia ista duo, quae intellectum nostrum illuminant, rationem putant, et reuelationem, nec veram ostendi posse contradictionem, ita vt quod vnum ponit, euertat alterum; manifestum tamen, tum ex cognoscendi principio, quod vocant, quodque vtrumque diuersum ponit, tum ex fine, quem vtrumque respicit, valde ea differre, nec inter se esse committenda. Ea vero quae ad naturam hominis rerumque naturalium cognoscendam pertinent, cum illis, quibus salus hominum innititur aeterna, quaeque al-

LIII 2

tioris

e) loc. cit. pag. 162 seqq.

tioris sunt indaginis, et alium nobis orbem recludunt, non esse confundenda, sed suis limitibus distincta ad certam normam certosque fines esse exigenda. Quo tamen asserto non negamus, ex reuelatione in sacris oraculis comprehensa posse perfectionis atque augmenti aliquid ad rationis disciplinam, quae philosophia dicitur, accedere, ut ex morali eius parte satis luculenter demonstrari possit, si id ageremus. Ast misceri cognoscendi principia, et ex reuelatione ea axiomata desumi, quibus philosophicum systema inaedificari possit, id non *ἀναξίαν* modo, sed et ipsam rerum confusionem innuit: longe vero alius rei usus est, quae in comparatione utriusque luminis in argumento philosophico versatur. Quamuis enim positus semel rationis (ast non praepiudiciis sectae et auctoritatis vel aliis praepiudiciis opinionibus in praepiudiciis actae) regulis et definitionibus, si cum sacris paginis comparentur, possit intelligi, in quo naturalis cognitio deficiat, in quo supplementum quoddam suppeditare possit reuelatio, quid cognosci non possit, et intra angustos humani intellectus limites sepiendum quasi et lubenter ignorandum sit: nisi tamen caute in eo negotio verseris, in deuia mox abripi animum a recta via aberrantem necessesse est. Nempe id potissimum cauendum est, ne, quod suppeditat vel supplementum quoddam atque auxilium reuelationis doctrina, habeatur pro philosophico, et rationi innotescente, licet vel calculum ratio adiiciat, vel negare tamen illud non aufit, sed id sacrae inspirationi a Deo factae acceptum referatur, quo pacto quae ad doctrinam moralem augendam et perficiendam commodant sacrae paginae, non ad ethicam philosophicam, sed ad theologiam moralem referenda sunt: et scopus porro scripturae sacrae nunquam ex oculis dimittendus est, sed cogitandum, fontes reuelationis diuinos ad eripiendos hominum animos ex connata miseria, ad emendationem mentis et reconciliationem mortalium cum Deo, et ad obtinendam aeternam felicitatem ex diuinae sapientiae oceano scaturiuisse. Quae ubi accurate obseruantur, ducet quidem moralis doctrina ad morum emendationem, quam diuiniore paginae docent, at diuersis tamen circumscribitur limitibus: naturalis autem doctrinae studiosus cum longe alia tradat reuelatio, hos sibi cognitionis fontes non fuisse datos clare intelliget, nec recurrendum esse ad sacras paginas in rerum *γενέσας* adumbranda statuet, eo quod hunc sibi finem Deus in aperiendis humano generi mysteriis suis non proposuit, ut de natura rerum edocerentur. Verum utramque hanc cautelam satis negligenter obliti sunt, philosophi hi, quos descripsimus Mosaiici et Christiani. Non enim reiecta quod recte factum erat, philosophia sectaria, id sibi proposuere, ut sine auctoritatis, antiquitatis &c. praepiudicio, naturam rerum vel moralem vel physicam accurate attenteque intuerentur, et detectis principiis teste connato rationis lumine, veris, et euidentiis, ea quae sua sponte consequuntur, inde deducerent, et notionibus vsi perspicuis certisque et propriis, quid ratio definiat, stabiliant: et haec demum cum reuelatione compararent, cum

cum quibus conueniant, in quibus discrepent, intelligerent. Hoc sane si fecissent, non magnopere haberemus, quod reprehenderemus. Sed ad longe alia hisque contraria dilapsa sunt, et vtrumque cognitionis lumen misere turbauerunt, et temere omnia miscuerunt, sic vt obscurum inde chaos non potuerit non emergere, ex quo quid naturae lux definiat, qui lumen coelitus collatum manifestatumque tradat, nemo facile potest intelligere. Et haec quidem vera caussa est, cur ita philosophia Mosaica tot principia, terminos, assertiones habeat, quae non tantum claram nobis et distinctam rerum, de quibus praecipunt, notitiam non suppeditant, sed et sibi ipsis haud raro contradicunt, nec cohaerent, et inuicem consequuntur, multoties autem se ipsa euertunt. Quod, nisi fallimur, satis manifestum indicium esse potest, caruisse hos philosophos arte ratiocinandi, qua qui destituuntur, in philosophiae campo parum promouent. Maxime vero in eo porro aberratum ab his viris bonis est, quod ita ad Scripturam in condenda noua philosophia, praesertim ea, quae de rerum natura agit, recurrerint, vt ipsum reuelationis diuinae oraculorumque sacrorum finem euerterint. Id quod manibus palpabit, qui paginarum diuinarum causas, cur nobis traditae sint, paulo penitius explorauerit. Non enim ineffabilem Numinis benignitatem commouit ea ratio, vt de rebus ad hunc mundum pertinentibus curiosius instruerentur homines, sed vt agnita deplorataque, qua tota mortalium natio depressa iacet miseria, verum, quod cum irato iudice supremo homines reconciliat, momentum mediumque diuina luce collustrati intelligerent, hocque beneficio emendatae mentis et vitiorum tyrannidi ereptae ita liberarentur, vt reuocatae diuinae, ad quam condita est natura humana, imaginis elegantia, et innumeris coelestis fauoris muneribus illis collatis incipiant vera in hac vita felicitate frui, aeternis et infinitis post eam bonis cumulandae, si paratio Dei filio ad hanc felicitatem progressae, rectam semitam non deseruerint. Quem scopum cum diuina sibi constituisset beneuolentia, et felicitati huic omnes, quorum miseriam leuare et infelicitati succurrere decreuerat, destinasset, reuelanda haec fuere omnibus, eo quidem modo, vt nemo esset, vel iudicio hebetior, vel aetate viribusque infirmior, qui non ex his oraculis istud consilium Dei discere idque sequi posset. Quae vt ipsis sacris paginis conformia sunt, a nemine negari possunt, qui diuinae traditionis summam in istis voluminibus comprehensam pro diuina recipit; ita clarissime euincunt, mysteria quidem maxima, incomprehensibilia, et nostrae intellectionis sphaeram longe transcendentia, in iis reuelari, ipsam tamen eorum enarrationem simplici et aperto modo factam esse, et hac ratione ostendere, nihil quod artificiosum systema, quodque reclusa naturae adyta prae se ferat, in sacris literis esse quaerendum. Ad hunc vero scopum viri isti boni non attenderunt, sed cum sacras paginas a sapientiae fonte profectas esse scirent, omnis quoque cognitionis humanae fundamenta in iis recludi iudicarunt. Qua in re optandum

dum effet, vt voluntati in se bonae et laudandae, iudicii accuratio respondisset, nec ex institutionibus diuinis de salute hominum systemata pansophica, Christianamque et Mosaicam philosophiam effinxissent. Quod quam noxium sit, et ad deridenda sacra mysteria apud profanas mentes aptum, non ignorant, qui seculi nostri proteruiam attento considerauerint oculo. Viderunt id viri docti, hosque naeuos philosophiae Mosaicae cordate reprehendere non neglexerunt, quorum verba et observationes, ne nimii simus, legi velimus apud MORHOVIUM ^d, GASSENDVM ^e et nuperum AVCTOREM Gallum *Historiae Criticae Philosophorum* ^f: pulchra enim nonnulla hac de re monent, et Lectoris attentione dignissima. Non celandum tamen, ad hanc nostram censuram, quam praeuiderat, respondisse COMENIUM ^g. Scribit enim „fateor, scripturam diuinitus inspiratam ad docendum, arguendum, corrigendum, et erudiendum in iustitia datam esse: fateor, hunc esse scripturae „vltimum finem. Quis tamen nescit, vnus rei plerumque plures esse „fines etiam in humanis, nedum in diuinis, vbi totam se vix peruestigabili „nobis artificio complicauit adorandi Dei nostri sapientia? profecto si per „totam naturam id artificii deprehendimus (ita autem est) vt quaelibet creatura creaturaeque pars, et partis particula pluribus feruiat vrbibus, cur hunc „summae sapientiae characterem detrahamus codici, non video“. Pro- uocat etiam ad dicta scripturae, quibus omnem sapientiam ex lege haurire iubemur. Ast mire ignoratione elenchi, quam vocant, fallitur atque fallit Comenius. Non enim de fine Scripturae S. aut vno aut multis quaestio est, sed vtrum ad addiscendam philosophiam praecipue naturalem ea reuelata sit? Et longe alia fuit, et a pansophia Comeniana toto coelo diuersa sapientia, quam discere iubebantur Israelitae, nempe legis diuinae et mysteriorum diuinorum. His vero arenosis fundamentis euerfis, tota corruiat philosophia ista Mosaica.

II. Valde hanc censuram philosophiae Mosaicae et Christianae confirmat ipsa eius natura et indoles, tota, quanta quanta est, philosophiae nomine indigna. Cum enim ob diuersam ab hoc consilio sacrorum oraculorum conditionem, ne principia quidem certa, vniuersalia, adaequata ex iis de humanis sapientiae disciplinis illius sectatores haberent, vellent tamen noua dicere, et ornatus philosophari, necessario ad fingendi imaginandique facultatem, in his hominibus supra modum foecundam recurrere, necessum habuerunt. Ita vero audaciores facti, dum diuiniore sapientiae titulo mire sibi placent, exorbitantis ingenii somnia sacris scriptoribus tribuere, et genuinis adulterina supponere ausi sunt: Cum vero vel ex pristino sectae studio quaedam retinissent, vel nouum doctrinae aedificium exstruere tentassent, suas cogitationes, lepido praeiudicio seducti, ita sacris scriptoribus tribuere non erubuerunt, vt admotis machinis, renitentibus rectae interpretationis legibus, obnitente sensu verborum, reclamante

textus

d) loc. cit. pag. 159 seqq. e) Exam. Phil. Fludd, P. II. c. 4. f) T. I. p. 169. g) In Praef.

textus connexionem, contradicente omni euidencia eorum verba in partes suas obtorto collo raperent, quadrata rotundis miscerent, et inutiles, obscuras, parumque vel nihil significantes gerras sacris dogmatibus affricarent. Quae audacia, licet pietatis nomine cohonestata, dici non potest, quantum apud homines profanos detrimenti sacrorum librorum auctoritati attulerit.

III. Mirandum ob dictas causas non est, euidenciam tantopere ex his systematibus exulare, ut Cimmeriis cuncta tenebris obsepta atraque nocte cincta compareant. Qui enim ideis vagis, notionibus nihil significantibus, entibus imaginariis vsi, inanibusque distinctionibus capti sunt, ut magnos exercitus laruarum, velut nouae philosophiae principia, axiomata, regulas viderent; eos nec se intellexisse ipsos, nec alios eorum mentem capere, magna admiratione dignum haud est. Ita enim euenire necesse est, ubi quid dicendum sit, intellectus non capit distincteque comprehendit; voluntatis autem sese efferentis ambitio et κακοφιλία tamen melius quid dare, et elegantiora asferre affectat. Non enim certis et distinctis, quas vel ratio suppeditabat, vel reuelatio exhibebat, notionibus, principiisque sua luce radiantibus hi homines vsi sunt, sed ex sacrorum voluminum narratione ea excerpentes, quibus commenta sua inaedificari posse iudicarent, obscuros atque peregrinos sensus illis affuerunt. Quod non potuit non densas illas nebulas in hac philosophia gignere, per quas clare videre, quid hi homines velint, multo vero magis, quid verum sit, minime liquet. Qua ratione vero et omne philosophiae incrementum suffocatur, et difficilibus istis nugis Siculisque gerris deterrentur homines, ut magno intellectus humani detrimento philosophari definant. Vnius Bayeri *Atrium* his spectris et laruis plenum rem satis illustrat; plura qui desiderauerit, ei sequens caput Robertum Fluddum sistet: simili infania circa Mosaicam philosophiam delirantem.

IV. Sed et aliud malum hoc philosophandi genus secutum est. Nempe plerique eorum, qui hanc veritatis inquirendae viam ingressi sunt, in ea retia inciderunt, quae nimis caute euitare cupiebant. Cum enim a pueritia sectariae, et praecipue Aristotelico-Scholasticae philosophiae essent innutriti, illa vero minime satiati et animo expleti, tandem odio eius ducerentur, ad noua quidem et meliora in sacris tabulis quaerenda se accinxerunt; cum autem istius, quam iam eiurare coeperant, philosophiae notionibus, terminis, axiomatibus, methodoque philosophandi memoriam repleuissent, nec in scripturae diuini foliis talia inuenirent, quae his surrogari possent, eo quod diuersissima traderent; illa quibus dudum assueti erant, et quae dimisisse credebant, ignari in sacram historiam intulerunt, et inaudita ex ea mysteria exsculptentes, dum verba innouant, terminosque alios parturiunt, veteribus fordibus philosophiam non liberant, sed cumulant, sacram doctrinam autem inquinant. Cuius summa et diuina maiestas, simplicissimo verborum sensu demonstrata ita istis luxuri-

xuriantis ingenii nugis eneruata est, ut occasio inde impietati enasceretur, ipsam simul reuelationem cum ista philosophia sanctiore deridendi.

V. Neque illi multum praestitisse iudicandi sunt, qui cosmogoniam Mosaicam hypothefibus suis inter se diuersissimis explicare sunt aggressi, eo quod ad Mosaicæ narrationis scopum indolemque praeiudiciis suis occupati non attenderunt. Tametsi enim indubitatum est atque certissimum, veram vnicamque cosmogoniae narrationem Mosen scriptam reliquisse, nihilque in ea est, quod, si recte reputes, illam non reliquis theogoniis et cosmogoniis omnibus mille modis praefendam esse euincat. Non tamen ista scriptoris sacri mens fuit, ut nobis origines mundi philosophica explicatione panderentur, sed is eam maximi argumenti narrationem eo fine suscepit, ut cum in omnium hominum gratiam scriberet, ab omnibus posset intelligi, nossetque humanum genus, cui erudiendo sacram historiam destinauit, non se et mundum aeternum fuisse, sed habuisse initia, et originem accepisse, a maximo coelorum terraeque rege, huncque suam tantopere in creationis opere sapientiam, potentiam et maiestatis gloriam ideo demonstrauiſſe, ut necessario ad hunc fontem suum colendum celebrandumque homo adduceretur. Qui Mosis scopus, ut toti systemati diuino est conuenientissimus, et disertis sacrorum librorum testimoniis confirmatur, ita luculenter docet, eum non tam ad causam creationis formalem, quam vocant, atque ad modum eius explicandum, quam ad creatoris potentiam, sapientiam, beneuolentiam demonstrandam respexisse, nec internas leges, ordinemque, secundum quem omnia creator condidit, curiose explicare voluisse. Ut taceamus, cum vna iubentis oris voce omnia potentissimum Numen creauerit, nondum euictum esse, vel determinari quoque posse, vtrum eodem modo iisdemque legibus in condendo mundo versatum sit, quibus hodie in conseruanda rerum vniuersitate vtitur, et a quibus occasionem cosmogoniarum Mosaicarum scriptores sumunt sua philosophemata incrustandi. Quae cum ita se habeant, manifestum inde est, temeritatis culpam illos non effugere, qui ex iis, quas in rerum mundanarum conseruatione obtinere vident, putantue legibus ordineque concludunt, ita quoque rem a principio obtigisse, quique inde noua sibi principia vel ipsi configunt, vel ab aliis allata adsumunt, ut philosophiam et cosmogoniam quandam Mosaicam exculperent. Cuius haud obscurum indicium praebent hypothefes precario excogitatae et inter se adeo diuersae, ut vna alteram iugulet; recte enim, nisi nos omnia fallunt, concludimus, maleſanam philosophorum curiositatem veram ea de re sententiam modumque, quo in condendo mundo Deus versatus sit, non inuenisse, et has hominum magis coniecturas esse otiosas et vanas, quam philosophiam Mosaicam. Quam tamen vbi reiicimus, non culpamus laudabilem virorum doctorum diligentiam consiliumque, ex operibus naturae stupendis, et creationis modo, scopo atque fine contra impietatis patronos veritatem, sapientiam, pulchritudinem, bonitatem supremi creatoris demonstrandi.

Haec

Haec enim vt fierent, ipse nobis D. PAVLVVS ^b auctor extitit. Ast humani ingenii modiolò immensa diuinæ potentiae opera non metiri modo, sed denudata humani intellectus circulis comprehendere velle, illud nimis audax et ineptum merito illis censetur, qui modestiam in philosophando amant. Placet nobis celeberrimi SCHEVCHZERI ^c moderatio, qui cum Cartesii cosmogoniam, suo loco infra explicandam, vana potius imaginatione nixam, quam solida demonstratione, iudicasset, sibi haec mysteria introspicere non datum esse candide fatetur.

VII. Ex his autem omnibus strictim enarratis iudicium, quod de hac secta dedimus, abunde probatur. Quis enim verae philosophiae characteres ibi inueniri dixerit, vbi cognoscendi principia inter se confunduntur, vagis, incertisque notionibus et terminis ac sine mente sonis omnia replentur, ipsa axiomata male cohaerent, et natura adeo non recluditur, vt potius mera aenigmata enarrentur; multa vero sibi contradicunt: nec satiare potest aliquid animum in recessus naturae inspicere gestientem? Quae, nisi plane coecutimus, fatis euincunt, inter peruerfos philosophandi modos hunc quoque esse numerandum.

§. XIV. Possunt haec ad noscendam naturam, indolem modumque huius generis philosophiae sufficere. Poscit tamen methodus, quam hactenus seruauius, vt ipsius systematis Mosaici delineationem exhibeamus. Ast hic labor, hoc opus est. Non enim, qui huic se sectae addixerunt, eodem omnes modo philosophati iisdemque principiis vsi sunt, sed in diuersa abeuntes, contrarias haud raro fouerunt sententias; ita vt impossibile sit, vna imagine totam huius philosophiae faciem exprimere. Satis autem facere nos posse putamus instituto nostro, si potissimum Comenium audiamus, physicam diuinam his potissimum, quas ex multis selegimus, assertionibus comprehendentem, quas cum Bayerianis comparauimus, exemplum praeunte B. IO. FRANC. BVDDEO ^k. Ita vero haec physica Mosaica secundum istos philosophos statuit:

Διακρίσις
physicae
Μοσαϊκαε.

I. Tria sunt rerum omnium principia, materia, spiritus et lux.

II. Materia substantia corpulenta est, per se bruta et tenebricosa, quae corpora constituit.

III. Huius materiae tantam Deus massam produxit, quanta ad explendam creatam abyssum sufficeret.

IV. Licet eadem sit inuisibilis atque tenebricosa et plane informis, extendi tamen, contrahi, diuidi, vniri et omnem suscipere formam atque figuram, apta fuit.

V. Mate-

h) Rom. I, 19. 20.

i) Physic. S. Tom. I. p. 2. ed. Lat.

k) Introd. in Phil. Hebraeor. §. 48. seqq.

V. Materia haec duratione aeterna et per omnes formas, ne quicquam eius perire possit, indissolubiler quoque cohaeret, vt nulla parte discontinuari et vacuum relinqui spatium, patiatur.

VI. Spiritus substantia subtilis est, per se viua, inuisibilis et insensibilis, corpora inhabitans et vegetans.

VII. Spiritus hic massae rudi ac mortuae primitus incubatione spiritus diuini per omnes sui partes infusus est ad eam inhabitandum, permeandum, vegetandum, et iuxta ideas inditas et assignatas particularia corpora lucis ministerio efformandum, facultatibus instruendum, propagandum, et sapienter operandum.

VIII. Spiritus hic vitalis plasticus est vel vniuersalis vel particularis, prout nempe in subiecta diffunditur, itemque ratione corporis cui inditur, vel natiuus vel aduentitiuus, vel perennis vel fluxus:

IX. Est porro ratione ortus sui vel primordialis, isque tum supra-coelestis, tum sidereus, tum elementaris, et hic partim substantificus, partim modificatiuus: vel est seminalis, et hic porro ratione concentrationis suae generalis, vel mineralis vel animalis, ratione concentrationis specialis auri, marmoris &c.

X. Item distinguitur ille spiritus vitalis ratione muneris et potestatis in totalem seu principalem et regnantem, et partialem, subordinatum et parentem.

XI. Est quoque ratione conditionis suae vel solutus ac liber, vel constrictus, et quidem vel confopitus, vel in fermentum redactus, vel emissus, vel detentus, &c.

XII. Spiritus huius officia sunt inhabitare materiam, mouere se per eam et agitare, custodire ideas rerum particulares et formare sibi ad futuras operationes subeundas corpora.

XIII. Lux substantia est media, per se visibilis et mobilis, lucida, materiam penetrans, eamque recipiendis spiritibus praeparans, atque ita corpora efformans.

XIV. Lux haec in creatione a Deo materiae indita est eo fine, vt esset instrumentum vniuersale, ad omnes spiritus operationes massae inducendas, et caractere vario insigniendas pro vsu naturae vario.

XV. Lux haec vel vniuersalis et primigenia est, vel orta et caracterizata.

XVI. Huius pars maxima stellis cessit dispositis in coelo ad vsus omnigenos naturae.

XVII. Reliqua corpora tantum eius perceperunt, quantum ad futuros vsus requiritur.

XVIII. Lux sua munia absoluit per motum seu agitationem et vibrationem.

XIX. Ea vibratio vel a centro ad extrema fertur, vel a peripheria ad centrum.

XX. Lucis

XX. Lucis euibratio caussa est caloris et ignis in sublunaribus, eiusque fons in sole positus est.

XXI. Lucis retrouibratio effectum frigus habet, sedem vero in luna.

XXII. Vtraque lux mox dispersa est, mox vnita, iam in dominio, iam in freno; prout autem corpori inest, est vel natiua et originalis, vel aduentitia et occasionalis, et hinc pariter vel permanens vel fluxa.

XXIII. Tria haec principia, quae ita inter se differunt, vt materia sit primum ens, spiritus primum viuens, lux primum mouens, determinari debent per formam superuenientem.

XXIV. Forma est dispositio vel characterisatio certae portionis trium principiorum, qua massa configuratur, spiritus concentratur, lux temperatur in vnione et penetratione mutua, prout fini corporis cuiusuis a Deo praescripto est conueniens.

XXV. Qui vt obtineri finis queat, impressit Deus indiuiduis sapientiae suae vestigia, caussis extrinsecus agentibus modos generandi ostendendo, et delineando in spiritibus ideas, formas et exemplaria, rationes et simulacra corporis efformandi, cum cognitione viae, processuum ac mediorum, pro figuratione et temperatione cuiusuis, prout Deus iuxta ideas sapientiae suae aeternas figurauit et temperauit.

XXVI. Dedit etiam vim indiuiduis primis vel in eo statu formae suo permanendi, vel sibi similem generandi, ipsique ideas et ceteras dotes imprimendi et propagandi.

XXVII. Elementa nihil aliud sunt, quam materiae mundanae certae species, raritatis ac densitatis gradu potissimum differentes.

XXVIII. Ignis inter elementa locum non habet, est enim effectus lucis.

XXIX. Ex principiis istis tribus oriuntur principia Chemicorum, nempe ex materia spiritui iuncta Mercurius, hoc est, aquositas corporum, ex spiritus cum luce connubio, sal siue corporum consistentia, ex materiae coniunctione cum igne seu luce, sulphur. Nempe in primo maxima portio materiae, in secundo spiritus, in tertio lucis deprehenditur.

XXX. Homo ex tribus partibus componitur, corpore, spiritu et anima. Corpus est ex elementis, spiritus ex spiritu mundi, mens siue anima ex Deo.

XXXI. Corpus mortale est, spiritus dissipabilis, anima immortalis.

XXXII. Spiritus est organum et habitaculum animae, corpus spiritus.

XXXIII. Anima formata est ex praeeistente spiritu mundi, et hic mentalis spiritus a vitali gradu puritatis et perfectionis differt.

Et haec istius physicae Mosaicae summa capita sunt: Ethicae Mosaicae delineationem nemo desiderauerit, qui ex supra dictis recordatur, decalogi praeceptis officia omnia eos philosophos inclusisse.